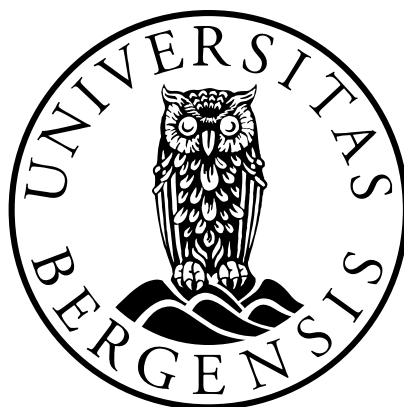

Handler en hjemmевærende kvinne, gift med en fremmedkriger i en terrororganisasjon, på en måte som utløser straffansvar?

Om bidrag i hjemmet som deltakelse i en terrororganisasjon etter strl. § 136 a, særlig i lys av EMK artikkel 8 og 12.

Kandidatnummer: 89

Antall ord: 14 742

JUS399 Masteroppgave

Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10. desember 2020

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	2
1 Innledning.....	4
1.1 Tema og aktualitet	4
1.2 Problemstilling og avgrensning	5
1.3 Rettskildebilde og metode	7
1.4 Den videre fremstillingen	9
2 Straffeloven § 136 a	11
2.1 Innledende om norsk terrorlovgivning	11
2.1.1 Lovendringens historiske bakgrunn	12
2.2 Terrororganisasjon.....	14
2.2.1 Krav til organisering.....	14
2.2.2 Krav til hovedformål	16
2.2.3 Krav til realisering av formål	16
2.2.4 Krav til vesentlig aktivitet	17
3 Deltakelse.....	19
3.1 Ordlyden «deltar i».....	19
3.2 Generelt om krav til deltakelsen.....	20
3.2.1 Betydningen av varighet.....	21
3.3 Deltakelse i et terrorkontrollert område.....	22
3.3.1 Særlig om sivile bidrag	24
3.4 Er presisjonskravet til hinder for domfellelse?.....	27
4 Innskrenkende tolkning av ordlyden «deltar i».....	30
4.1 Den alminnelige rettsstridsreservasjonen	30
4.2 Den europeiske menneskerettskonvensjonen og menneskerettsloven § 3	32
5 Medfører straff krenkelse av kvinnens rettigheter ved EMK artikkel 8?.....	33
5.1 Unntaksvilkårene ved EMK artikkel 8 nr. 2.....	34
5.1.1 Lovskravet.....	34
5.1.2 Krav til legitimt hensyn.....	35
5.2 Forholdsmessighetsvurderingen	36
5.2.1 Er straff av kvinnen egnet til å realisere formålet?	36

5.2.2	Lempeligst mulig middel	37
5.2.3	Statens skjønnsmargin.....	38
5.3	Konklusjon.....	41
6	Gir EMK artikkel 12 ytterligere vern?	42
7	Kort om forsett	44
8	Avsluttende bemerkninger	46
Litteraturliste		47
Norsk lover		47
Forarbeider		47
Konvensjoner		48
Internasjonale rettskilder		49
Norsk rettspraksis		49
Praksis fra EMD		50
Litteratur.....		52

1 Innledning

1.1 Tema og aktualitet

Terrorisme er en av vår tids største sikkerhetspolitiske utfordringer. Alvorlige terrorangrep de siste tiårene har ført til et stort internasjonalt fokus på terrorbekjempelse. Flere konvensjoner har blitt vedtatt i denne sammenheng, som for eksempel Den internasjonale konvensjonen om bekjempelse av finansiering av terrorisme og FNs konvensjon om grenseoverskridende organisert kriminalitet.¹ EU har også vedtatt en rammebeslutning mot terrorisme, og i den forbindelse pålagt medlemslandene å gjennomføre visse lovendringer for å ramme alle sidene av terrortrusselen, herunder deltakelse i en terrorgruppe.² I Norge var lovgiver lenge tilbakeholden med å kriminalisere selve deltakelsen i en slik organisasjon, men endret i 2013 standpunkt og vedtok § 136 a i straffeloven.³ Strl. § 136 a retter en trussel om fengselsstraff inntil 6 år mot «den som danner, deltar i, rekrutterer medlemmer eller yter økonomisk eller annen materiell støtte til en terrororganisasjon», når organisasjonen «har tatt skritt for å realisere formålet med ulovlige midler». Jeg kommer nærmere inn på lovgivers vurderinger i oppgavens punkt 2.1.

Bestemmelsen har fått større oppmerksomhet de siste årene, som følge av at flere nordmenn har reist til Syria for å slutte seg til Den islamske staten i Irak og Levanten (ISIL).⁴ Siden opprettelsen av ISIL i 2013 har rundt 50.000 utlendinger reist til Syria for å slutte seg til terrororganisasjonen som fremmedkrigere.⁵ Av disse var om lag 6000 kvinner, hvorav minst 11 har norsk tilknytning.⁶ Siden den gang har den USA-ledede koalisjonen mot ISIL svekket terrorgruppen betydelig, og drevet flere utenlandske fremmedkrigere på flukt eller tvunget dem til å reise tilbake til hjemlandene sine.⁷ Våren 2019 oppstod det debatt i Norge om hvorvidt IS-kvinnene som fremdeles befant seg i Midtøsten burde hentes hjem, og på hvilket

¹ International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism, New York, 9 December 1999 (entered into force 25 May 2001) 2187 UNTS 197. Se også United Nations Convention against Transnational Organized Crime, New York, 15 November 2000 (entered into force 29 September 2003) 2225 UNTS 209.

² EUs rammebeslutning 2002/475/JHA av 13. juni 2002 om bekjempelse av terrorisme.

³ Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven - strl.).

⁴ PST, «Trusselvurdering 2013», PST 9. april 2013,

<https://www.pst.no/globalassets/artikler/trusselvurderinger/trusselvurdering-2013.pdf>, (lest 31.08.2020).

⁵ Christine Svendsen og Mohammed Alayoubi, «Hvilken rolle hadde IS-kvinnene egentlig?», NRK, 26. januar 2020, https://www.nrk.no/norge/xl/mor_-kone_-kriger-1.14854290, (lest 19. august 2020).

⁶ Ibid.

⁷ Glent (2019) s. 237.

grunnlag de eventuelt kunne straffes. Så langt er én terrorsiktet kvinne hentet hjem til Norge fra Syria.⁸

I tillegg til å være hjemmeværende mødre, har enkelte kvinner vært en del av terrororganisasjonens moralpoliti og propagandaapparat.⁹ De norske IS-kvinnene har imidlertid gitt uttrykk for at de utelukkende har vært hjemmeværende mødre, og dermed ikke deltatt i organisasjonens terrorhandlinger. Med dette som utgangspunkt er det interessant å se nærmere på i hvilken grad strl. § 136 a kan tenkes å ramme bidrag i hjemmet, når kvinnen er gift med en fremmedkriger i en terrorgruppe og bosatt i et terrorkontrollert område.¹⁰ Temaet er også interessant som følge av at arbeid i hjemmet utgjør en utøvelse av retten til privatliv og familieliv, som er vernet av både Grunnloven § 102 og Den europeiske menneskerettskonvensjonen artikkel 8.¹¹

I Norge er kun én kvinne dømt for å ha deltatt i en terrororganisasjon.¹² Den tiltalte kvinnen ble blant annet dømt for å ha spredd ISIL-propaganda og for å ha forsøkt å reise til Syria for å gifte seg med en fremmedkriger. Domstolen tok imidlertid ikke stilling til betydningen av retten til privatliv og familieliv, men dette kommer jeg tilbake til i oppgavens punkt 3.3.1. Det kan imidlertid tenkes at domstolen vil ta stilling til enkelte av oppgavens problemstillinger i den kommende straffesaken mot IS-kvinnen som ble hentet hjem til Norge våren 2020. For tiden foreligger det likevel ingen dom fra Høyesterett om kvinnelige syriafarere og det er dermed behov for rettsavklaring.

1.2 Problemstilling og avgrensning

Opgavens problemstilling er i hvilken grad en hjemmeværende kvinne gift med en fremmedkriger i en terrororganisasjon, kan straffes for å «delta i» organisasjonen når de begge er bosatt i et terrorkontrollert område, jf. strl. § 136 a. Det forutsettes at kvinnens oppgaver er tilknyttet det alminnelige familieliv, slik at det eksempelvis er tale matlaging,

⁸ Afshin Ismaeli og Tor Arne Andreassen, «Norge gjør helomvending. Henter hjem IS-siktet norsk kvinne og hennes syke 5-åring.», Aftenposten, 14. januar 2020, <https://www.aftenposten.no/verden/i/70Mbp3/norge-gjoer-helomvending-henter-hjem-is-siktet-norsk-kvinne-og-hennes> (lest 31. august 2020).

⁹ Strømmen (2018) s. 383 flg.

¹⁰ Straffeloven kan anvendes på handlinger begått i utlandet når kvinnen har «bosted i Norge» og bidragene er «terrorrelatert», jf. strl. § 5 bokstav b nr. 10.

¹¹ Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (GrL.). Se også Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Roma, 4 November 1950 (entered into force 3 September 1953). (Den europeiske menneskerettskonvensjonen – EMK).

¹² TOSLO-2018-136259.

oppdragelse av barn, vask av klær eller annet husarbeid. Et sentralt spørsmål i denne forbindelse er om slike bidrag i det hele tatt kan subsumeres under strl. § 136 a, eller om bestemmelsen må tolkes innskrenkende i slike tilfeller.

Oppgaven vil som nevnt vurdere straffansvar med utgangspunkt i strl. § 136 a.

Bestemmelsens to hovedvilkår er at det foreligger en «terrororganisasjon» som «har tatt skritt for å realisere formålet med ulovlige midler», og at gjerningspersonen «deltar i» organisasjonen. Det avgrenses i denne sammenheng mot de bestemmelsens øvrige handlingsalternativer, og andre straffebed som kan tilsi straff.¹³ Det kan likevel stilles spørsmålstegn ved om ikke handlingsalternativet «materieell støtte» i strl. § 136 a er vel så nærliggende når det gjelder bidrag i hjemmet. Dette handlingsalternativet er imidlertid myntet på tilfeller hvor gjerningspersonen har en for perifer tilknytning til å bli regnet som deltaker i organisasjonen.¹⁴ Senere vil jeg argumentere for at kvinnen har den nødvendige tilknytning til terrororganisasjon, slik at handlingsalternativet «deltar i» er mer nærliggende. Jeg kommer nærmere inn på dette i oppgavens punkt 3.3.1.

I det videre vil jeg først gjøre rede for hva som ligger i kravene til organisasjon og formål. Deretter vil oppgaven se nærmere på hva som ligger i gjerningsalternativet «deltar i». Det avgrenses i denne sammenheng mot straffansvar som følge av reglene om forsøk etter strl. § 16. Det er heller ikke aktuelt å behandle medvirkning etter strl. § 15, som følge av at § 136 a rammer en særskilt form for forberedelse og medvirkning til en terrorhandling.¹⁵

Oppgavens kjerne er i hvilken grad straff etter strl. § 136 a som følge av arbeid i hjemmet kan tenkes å krenke kvinnens rett til privatliv og familie etter EMK artikkel 8. For å ta stilling til spørsmålet må oppgaven i tråd med praksis fra både Høyesterett og Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) vurdere om det foreligger et inngrep i rettigheten og om vilkårene for unntak er oppfylt.¹⁶

¹³ Se f.eks. strl. §§ 128 og 136 om henholdsvis ulovlig militær virksomhet og oppfordring, rekruttering og opplæring til terrorhandlinger.

¹⁴ HR-2016-1422-A avsnitt 31. Se også Husabø (2018) s. 258.

¹⁵ Prop. 131 L (2012-2013) s. 87.

¹⁶ Rt. 2003 s. 593 avsnitt 49. Se også *Klass m.fl. mot Tyskland* [P] 1978, no. 5029/71 avsnitt 39 flg.

Oppgaven vil besvare problemstillingen gjennom en rettsdogmatisk analyse av det aktuelle rettskildematerialet. Dette innebærer å klarlegge de reglenes rettslige innhold gjennom en systematisk fremstilling av gjeldende rett.¹⁷

1.3 Rettskildebilde og metode

Oppgavens problemstilling befinner seg på strafferettens område, og den naturlige språklige forståelsen av straffebudets ordlyd vil dermed være helt sentral. Av Grunnloven § 96 fremgår det at ingen kan «dømmes uten etter lov eller straffes uten etter dom». Bestemmelsen gir uttrykk for det strafferettslige legalitetsprinsippet, også kjent som lovskravet eller «nulla poena sine lege».¹⁸ Som følge av prinsippets særlige betydning i strafferetten fremgår det også av strl. § 15. Prinsippet er dessuten forankret i internasjonale kilder, som for eksempel EMK artikkel 7 og SP artikkel 15.¹⁹

Legalitetsprinsippet setter en rekke rammer for ordlyden i forbindelse med straffansvar, herunder krav om hjemmel i lov, til presisjonsnivå og forbud mot analogi eller sterkt utvidende tolkning.²⁰ Høyesterett har de siste årene praktisert legalitetsprinsippet vesentlig strengere enn tidligere.²¹ Innstrammingen av legalitetsprinsippet må forstås slik at manglende støtte i ordlyden ikke lenger kan avhjelpes ved at forholdet er straffverdig, eller at lovgiver har ment å ramme det.²² Dette innebærer blant annet at ordlyden er viktigere i rettsanvendelsesprosessen enn tidligere.²³ I denne oppgaven er presisjonskravet særlig aktuelt, og vil bli behandlet nærmere under punkt 3.4.²⁴

Lovens forarbeider gir uttrykk for lovgivers formål med å vedta bestemmelsen og er dermed en sentral rettskildefaktor.²⁵ Når det gjelder strl. § 136 a er Prop. 131 L (2012-2013) det viktigste forarbeidet. Det er også nærliggende å se hen til supplerende eller korrigerende

¹⁷ Husabø (2018) s. 28.

¹⁸ Dok. nr. 16 (2011-2012) s. 126-128.

¹⁹ International Covenant on Civil and Political Rights, New York, 16 December 1996 (entered into force 23 March 1976). (FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter – SP). Ratifisert av Norge den 13. september 1972.

²⁰ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 63 og Andenæs (2016) s. 112 flg.

²¹ Rt. 2012 s. 1211 (Blogger) er et eksempel på et strengt legalitetsprinsipp, jf. avsnitt 19 og 22. Rt. 1946 s. 198 (Klinge) er eksempel på et mindre strengt legalitetsprinsipp, jf. s. 200 flg.

²² Rt. 2012 s. 313 avsnitt 29.

²³ Frøberg (2015) s. 66 og Jacobsen (2019) s. 539 flg.

²⁴ I HR-2018-1650-A behandler Høyesterett først lovskravet generelt innledningsvis, og deretter konkret under hvert tiltalepunkt, jf. avsnitt 34-38, 55, 72 og 82. Jeg har som følge av dette valgt en lignende tilnærming.

²⁵ Nygaard (2004) s. 45 og Bergo (2019) s. 175 flg.

informasjon i Stortingskomiteens innstilling Innst. 442 L (2012-2013).²⁶ Som følge av at norsk terrorlovgivning til en viss grad er vedtatt for å gjennomføre våre folkerettslige forpliktelser, vil de aktuelle konvensjonene også kunne gi tolkningsbidrag.²⁷

Menneskerettighetene er videre svært sentrale i strafferetten, og setter grenser for hva lovgiver kan kriminalisere.²⁸ Menneskerettighetene er også en viktig rettskildefaktor når det gjelder tolkningen av straffebud som har en side til slike rettigheter.²⁹ De viktigste menneskerettighetene fremgår av Grunnloven, EMK og SP, og de to konvensjonene gjelder i dag som norsk rett.³⁰ Flere av bestemmelsene i Grunnlovens menneskerettighetskapittel er tydelig inspirert av EMK og må følgelig tolkes i lys av konvensjonen.³¹ Dette er eksempelvis tilfellet når det gjelder retten til privatliv og familieliv, jf. Grl. § 102 og EMK artikkel 8.³² Det er dermed nærliggende å gå direkte til EMK-bestemmelsen i tolkningsprosessen, slik oppgaven gjør under punkt 4 og 5. Når det gjelder tolkningen av rettighetene vil praksis fra EMD være særlig relevant.³³

Når det på den annen side gjelder tolkningen av norske straffebestemmelser, vil dommer fra Høyesterett ha stor rettskildemessig betydning. Foreløpig har imidlertid domstolen behandlet få saker som gjelder strl. § 136 a.³⁴ Den sentrale dommen er HR-2018-1650-A, i tillegg til begrenset praksis fra tingrettene og lagmannsrettene. Underrettspraksis har ikke prejudikatsverdi slik som saker fra Høyesterett, men kan ha argumentasjonsverdi, særlig hvis det ikke foreligger høyesterettspraksis på det aktuelle rettsområdet.³⁵

EUs rammebeslutning om bekjempelse av terrorisme er også relevant når det gjelder tolkningen av strl. § 136 a. Beslutningen forplikter EUs medlemsland til å kriminalisere deltakelse i terrororganisasjoner, og har vært til inspirasjon også for den norske lovgiveren.³⁶ Beslutningen er ikke folkerettslig bindende for Norge, men lovgiver har gitt uttrykk for at det er «et mål for Norge å være på linje med EU når det gjelder terrorbekjempelse, blant annet for

²⁶ Husabø (2018) s. 29.

²⁷ Husabø (2018) s. 29.

²⁸ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 80 flg.

²⁹ Høgberg og Høgberg (2019) s. 250 flg.

³⁰ Se lov 21. mai 1990 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven - mrl.) § 3, jf. § 2.

³¹ Se Blaker Strand og Mujezinović Larsen (2015) s. 53, Aall (2018) s. 101 og Knoph (2019) s. 68 flg.

³² Dok. nr. 16 (2011-2012) s. 168.

³³ Solheim (2019) s. 372.

³⁴ Høgberg (2019) s. 259 flg.

³⁵ Se Nygaard (2004) s. 210 og Andenæs (2009) s. 96.

³⁶ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 155.

å sikre effektivt politisamarbeid» og for å unngå at «norsk lovgivning i større grad enn lovgivningen i EU-landene tillater terrorvirksomhet».³⁷ Rammebeslutningen fra EU har dermed en viss rettskildemessig betydning når det gjelder fortolkningen av strl. § 136 a.

EUs rammebeslutning er videre en gjennomføring av FNs konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet, som i norsk rett er gjennomført ved strl. §§ 79 bokstav c og 198.³⁸ Det er dermed stor sammenheng mellom EUs terrortiltak og FNs konvensjon om organisert kriminalitet, og terrorgrupper kan i denne sammenheng betraktes som en kvalifisert form for organisert kriminalitet. Konvensjonen har dermed en viss rettskildemessig betydning også når det gjelder tolkningen av strl. § 136 a.

I terrorlovgivningen er spenningsforholdet mellom hensynet til effektiv lovgivning og hensynet til grunnleggende rettsstatlige prinsipper særlig fremtredende. Det sentrale hensynet bak strl. § 136 a er å ramme terrororganisasjoner og deres evne til å begå terrorhandlinger, som følge av at de er «en stor trussel mot samfunnssikkerheten og demokratiske verdier».³⁹ Demokrati og samfunnssikkerhet er svært viktige rettsgoder, og hensynet til å ha en effektiv straffelovgivning vil dermed ilegges stor vekt. Samtidig er det klart en for vidtrekkende straffelovgivning kan tenkes å gå på bekostning av andre demokratiske verdier, som for eksempel menneskerettighetene.

1.4 Den videre fremstillingen

I den videre fremstillingen vil oppgaven kort gjøre rede for norsk terrorlovgivning og lovgivers vurderinger i forbindelse med innføringen av strl. § 136 a. Oppgaven vil deretter ta for seg straffebudets vilkår knyttet til «terrororganisasjon» og «skritt for å realisere formålet med ulovlige midler». Dette utgjør ikke oppgavens hoveddel, men gjennomgås slik at oppgaven skaper et fullstendig hva gjelder straffansvar etter bestemmelsen.

Oppgavens hoveddel knytter seg til straffebudets deltakeralternativ, og hvorvidt en kvinnes bidrag i hjemmet, utøvd i et terrorkontrollert område, kan tenkes å være omfattet. For å ta stilling til dette spørsmålet vil oppgaven først analysere i hvilken grad ordlyden «deltar i» kan

³⁷ Prop. 131 L (2012-2013) s. 36 og Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) s. 22.

³⁸ Prop. 131 L (2012-2013) s. 36.

³⁹ Prop. 131 L (2012-2013) s. 41.

tenkes å ramme slike tilfeller. Jeg vil deretter se nærmere på om lovens forarbeider og rettspraksis tilsier at slike tilfeller er omfattet.

Jeg vil så se nærmere på hvilke rettskilder som kan tenkes å tale mot at en kvinnes bidrag i hjemmet omfattes av strl. § 136 a. I første rekke vil jeg ta stilling til om legalitetsprinsippets presisjonskrav kan tenkes å utgjøre en skranke. Jeg vil deretter ta stilling til i hvilken grad man kan tolke ordlyden innskrenkende, slik at bidrag i hjemmet ikke omfattes. I denne sammenheng vil strafferettens alminnelige rettsstridsreservasjon være sentral, sammenholdt med EMK artikkel 8 og 12. Spørsmålet her er om straff av en kvinne, for bidrag i hjemmet, kan tenkes å krenke kvinnens rettigheter etter konvensjonens artikkel 8 og 12. Hvorvidt dette er tilfellet beror på om vilkårene for å gjøre inngrep etter EMK er oppfylt. Et sentralt spørsmål i denne forbindelse er om det er innenfor statens skjønnsmargin å straffe en hjemmeværende kvinne gift med en fremmedkriger for bidrag i hjemmet, når paret er bosatt i et terrorkontrollert område. Dersom dette ikke er tilfellet, vil det være god grunn for å tolke strl. § 136 a innskrenkende, slik at man unngår motstrid mellom norsk internlovgivning og EMK.

2 Straffeloven § 136 a

2.1 Innledende om norsk terrorlovgivning

Norsk terrorlovgivning har i stor grad vokst frem som følge av internasjonalt samarbeid knyttet til terrorbekjempelse. Samarbeidet strekker seg tilbake to tiår, nærmere bestemt til vedtakelsen av terrorfinansieringskonvensjonen, FNs konvensjon om grenseoverskridende organisert kriminalitet og FNs Sikkerhetsråds resolusjon 1373.⁴⁰ De første norske terrorbestemmelsene kom like etter, og kriminaliserte blant annet det å begå terrorhandlinger, inngå terrorforbund og drive terrorfinansiering.⁴¹

I samme tidsrom ble også de fleste europeiske stater pålagt å kriminalisere ledelse av, og deltakelse i terrororganisasjon, som følge av EUs rammebeslutning mot terror.⁴²

Rammebeslutning fikk også betydning i Norge, da lovgiver vurderte den i forbindelse med gjennomføringen av terrorfinansieringskonvensjonen og FNs sikkerhetsråds resolusjon 1373 i norsk rett.⁴³ Da deltakelse i en terrororganisasjon ble kriminalisert i 2013, ga lovgiver i tillegg uttrykk for at det er et mål at Norge er på lik linje med EU når det gjelder terrorbekjempelse.⁴⁴

Hovedregelen i Norge var likevel lenge at forberedelse til straffbare handlinger ikke var straffbart.⁴⁵ For å havne i straffansvar måtte man dermed overskride den nedre grensen for forsøk eller medvirkning til en terrorhandling. Det fantes likevel bestemmelser som rammet visse typer forberedelser til andre straffbare handlinger, som for eksempel forfalskning av pass for å gå uhindret om bord i et fly som skal kapres.⁴⁶ I 2013 endret imidlertid lovgiver standpunkt og vedtok strl. § 136 a, som kriminaliserte deltakelse i en terrororganisasjon.

⁴⁰ United Nations Security Council resolution 1373 (2001).

⁴¹ Lov 28. juni 2002 nr. 54 om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot terrorisme – gjennomføring av FN-konvensjonen 9. desember 1999 om bekjempelse av finansiering av terrorisme og FN Sikkerhetsråds resolusjon 1372 28. september 2001). Se særlig § 147 a første til tredje ledd og § 147 b.

⁴² Se EUs rammebeslutning artikkel 2.

⁴³ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) s. 43.

⁴⁴ Prop. 131 L (2012-2013) s. 37.

⁴⁵ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) s. 15.

⁴⁶ Lov 22. mai 1902 nr. 10 om Almindelig borgerlig straffelov (strl.) § 185.

2.1.1 Lovendringens historiske bakgrunn

I Ot.prp. nr.61 (2001-2002) omtaler lovgiver terror som en av vår tids aller viktigste og vanskeligste utfordringer. Terror rammer uskyldige mennesker, og den teknologiske utviklingen har gitt terrororganisasjoner flere og mer effektive redskaper for å begå terrorhandlinger.⁴⁷ Som følge av ny teknologi har dessuten finansiering av terrororganisasjoner blitt enklere, og globalisering har ført til at slike organisasjoner lettere kan drive rekruttering og etablering av nye terrorceller internasjonalt.

Med dette som bakgrunn vedtok lovgiver i 2002 daværende strl. § 147 a, som uttrykkelig retter seg mot terrorhandlinger. Bestemmelsens formål var «å markere klart i loven at slike handlinger anses som svært samfunnsskadelige, og at de skal straffes strengt».⁴⁸

Departementet fulgte imidlertid ikke opp forslaget om generell kriminalisering av planlegging og forberedelse av terrorhandlinger, men valgte i stedet å gjøre det straffbart å inngå forbund om å begå slike handlinger.⁴⁹

Ved utformingen av de første norske terrorbestemmelsene så lovgiver til EUs rammebeslutning mot terror, selv om forslagene ikke er folkerettslig bindende for Norge. Lovgiver ga i denne sammenheng uttrykk for at «terrorismens globale karakter gjør at ny norsk straffelovgivning langt på vei bør harmoniseres med lovgivningen i bl.a. de andre nordiske landene».⁵⁰ Lovgiver fortsetter sin begrunnelse med å peke på at det kan gi uheldige signaler om norsk lovgivning, i større grad enn andre land, tillater terrorvirksomhet. Her vises det også til faren for at Norge blir en base for terrorister, og at mildere lovgivning enn i EU-land på sikt kan vanskeliggjøre norsk deltakelse i ulike former for strafferettslig og straffeprosessuelt samarbeid.

Til tross for dette var lovgivers standpunkt fremdeles at deltakelse i en terrororganisasjon ikke skulle kriminaliseres, slik som EUs rammebeslutning tok til orde for.⁵¹ Departementet viste til at reglene om medvirkning i stor grad var dekkende, i tillegg til strl. §§ 104 a og 330 om henholdsvis deltakelse i en privat militær organisasjon eller forening med ulovlig formål.⁵² I

⁴⁷ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) s. 8.

⁴⁸ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) s. 8-9.

⁴⁹ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) s. 9, jf. strl. 1902 § 162 c.

⁵⁰ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) s. 23.

⁵¹ Se EUs rammebeslutning artikkel 2.

⁵² Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) s. 44.

denne sammenheng uttalte lovgiver at ytterligere utvidelser av et slikt straffansvar reiser prinsipielle spørsmål som måtte vurderes nærmere.

Spørsmålet ble vurdert nærmere i forbindelse med gjennomføringen av FNs konvensjon om grenseoverskridende kriminalitet. Også her ga lovgiver uttrykk for at reglene om medvirkning og forsøk, holdt opp mot strl. §§ 104 a og 330, i stor grad var dekkende når det gjaldt å oppfylle Norges folkerettslige forpliktelser.⁵³ Når det gjelder mulige konstitusjonelle skranker, er det først og fremst EMK artikkel 11 om forsamlingsfrihet som blir behandlet. Departementet uttalte imidlertid at EMK artikkel 11 neppe er en skanke når det gjelder kriminalisering av deltakelse i en terrororganisasjon, som følge av at en slik organisasjon ikke befinner seg i bestemmelsens kjerne knyttet til politiske partier.

I forslaget til ny straffelov avviste lovgiver på nytt en egen bestemmelse om deltakelse i en terrororganisasjon. Ifølge lovgiver var det betenkelig «å oppstille straff for atferd som står i et fjernt forhold til konkrete terrorhandlinger», og dermed risikere «å utsette personer for straffeforfølgning selv om de ikke har gjort noe straffverdig».⁵⁴ Videre fremhever lovgiver at «[n]orsk strafferett bygger på en tradisjon der straffansvar knytter seg til konkrete handlinger, og ikke deltakelse i en organisasjon». Et unntak fra dette utgangspunktet krever en god begrunnelse, og lovgiver mente at dette ikke forelå på det daværende tidspunkt. Det ble vist til at Norges folkerettslige forpliktelser ikke krevde en slik kriminalisering, og at verken riksadvokaten eller PST mente at hensynet til en effektiv rettshåndhevelse tilsa å trekke straffansvaret så vidt.⁵⁵

I 2013 endret imidlertid lovgiver standpunkt og vedtok nåværende strl. § 136 a om deltakelse i en terrororganisasjon. Lovendringen ble primært begrunnet med at «terrororganisasjoner vurderes som en stor trussel mot samfunnssikkerheten og demokratiske verdier» og at det dermed var nødvendig å ramme støttefunksjoner i likhet med aktivt stridende.⁵⁶ Samtidig som lovforslaget ble sendt på høring, hadde de første norske fremmedkrigerne begynt å dra fra Norge til Syria. Å ramme fremmedkrigere og motvirke slike handlinger var dermed også en viktig del av begrunnelsen bak vedtakelsen av lovforslaget.⁵⁷ I ettertid har bestemmelsen vist

⁵³ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 16-18.

⁵⁴ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 195.

⁵⁵ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 195.

⁵⁶ Prop. 131 L (2012-2013) s. 41.

⁵⁷ Glent (2019) s. 241.

seg å være et av de viktigste juridiske verktøyene i forbindelse med etterforskning og irettføring av ISIL-fremmedkrigere med tilknytning til Norge.⁵⁸

2.2 Terrororganisasjon

Straffansvar etter strl. § 136 a beror blant annet på hvorvidt gjerningspersonen deltar i en «terrororganisasjon» som har «tatt steg for å realisere formålet med ulovlige midler». En naturlig språklig forståelse av ordlyden tilsier at det er tale om en gruppe mennesker med formål om å påvirke et samfunn i en bestemt retning gjennom ulovlig å spre frykt eller forårsake skade. Dette bekreftes av lovens forarbeider, hvor det «med terrororganisasjon menes en organisasjon som enten har som hovedformål å begå terrorhandlinger» eller hvor dette er en «vesentlig del av gruppens virksomhet».⁵⁹ Forarbeidene stiller dermed krav til gruppens organisering, formål og realisering av formålet, i tillegg til et vesentlighetskrav. Oppgaven vil i det videre gjøre nærmere rede for de fire kravene.

2.2.1 Krav til organisering

Det er klart at etablerte terrororganisasjoner, slik som ISIL, oppfyller kravet til organisering.⁶⁰ Det er likevel interessant å se nærmere på kravet til organisering, i tilfelle nye terrororganisasjoner som Høyesterett ikke har tatt stilling til, etableres. Ordlyden «organisasjon» tilsier at gruppen må ha en viss struktur, men det er vanskelig å fastslå akkurat hvor utviklet den må være. Av forarbeidene fremgår det at begrepet er utformet etter mønster av definisjonen av «organisert kriminell gruppe» i strl. 1902 § 162 c.⁶¹ Dette innebærer at det kreves «en viss struktur og varighet».⁶² Forarbeidene bruk av begrepet «viss» tilsier for det første at det ikke bør stilles for strenge krav til grad av struktur. For det andre tilsier forarbeidene at gruppens varighet kan ha betydning for om den anses som en organisasjon i lovens forstand.

Når det gjelder det nærmere innholdet i kravet til organisering er det nærliggende å se hen til straffebudene om organisert kriminalitet, da strl. § 136 a i stor grad er utformet etter dem.⁶³ I

⁵⁸ Glent (2019) s. 241.

⁵⁹ Prop. 131 L (2012-2013) s. 86.

⁶⁰ HR-2018-1650-A avsnitt 21.

⁶¹ Prop. 131 L (2012-2013) s. 41.

⁶² Prop. 131 L (2012-2013) s. 41.

⁶³ Se oppgavens punkt 1.2.

forarbeidene til strl. § 198 fremgår det for eksempel at det vil være av betydning om det er «etablert en viss organisatorisk eller hierarkisk struktur», om gruppen har «internasjonale forgreininger» og om medlemmene har avtalt en «arbeidsfordeling» seg imellom.⁶⁴ Det kreves imidlertid ikke at gruppen har utarbeidet egne vedtekter eller programmer, eller at medlemstallet er fast.⁶⁵ Dette tilsier at det ikke bør stilles for strenge krav til organisasjonens struktur.

I forbindelse med tidsaspektet fremhever forarbeidene til strl. § 198 at «jo lengre en gruppe har eksistert, desto lettere vil det foreligge en organisert gruppe i lovens forstand».⁶⁶ Her fremgår det imidlertid også at en gruppe med fast struktur kan oppfylle lovens krav, selv om den kun har eksistert i kort tid.⁶⁷ Kravene til henholdsvis struktur og varighet må dermed sees i sammenheng.

EUs rammebeslutning mot terror krever på sin side at gruppen har vært «established for a period of time», noe som også gir rom for en skjønnsmessig vurdering.⁶⁸ Flere EU-land har lagt til grunn at det er tilstrekkelig at organisasjonen har vært etablert i 3 måneder.⁶⁹ I juridisk teori er det tatt til orde for at dette også bør legges til grunn i norsk rett.⁷⁰ Rammebeslutningen fra EU avgrenser videre mot grupper som er «randomly formed for the immediate commission of an offence».⁷¹ Forbund om terrorhandlinger vil dermed falle utenfor bestemmelsens anvendelsesområde. I norsk rett har Høyesterett på lignende vis gitt uttrykk for at kravene til organisering ikke bør settes så lavt at forbund også omfattes.⁷²

Det kan stilles spørsmål ved om bestemmelsen krever at organisasjonen har et visst antall medlemmer. Ordlyden og forarbeidene gir imidlertid ikke noe tolkningsbidrag i denne sammenheng. Strl. § 198 omtaler imidlertid en organisert kriminell gruppe som et samarbeid mellom «tre eller flere personer». Det samme er også lagt til grunn i EUs rammebeslutning

⁶⁴ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 29.

⁶⁵ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 96.

⁶⁶ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 29.

⁶⁷ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 30.

⁶⁸ Se Husabø (2018) s. 241 om tolkningen av EUs rammebeslutning mot terror artikkel 2 nr. 1.

⁶⁹ Husabø og Bruce (2009) s. 204.

⁷⁰ Husabø (2018) s. 241.

⁷¹ EUs rammebeslutning mot terror artikkel 2 nr. 1.

⁷² Rt. 2007 s. 744 avsnitt 16.

mot terror og FN-konvensjonen om organisert kriminalitet.⁷³ Det er dermed nærliggende å tolke strl. § 136 a slik at den også krever tre eller flere personer.⁷⁴

2.2.2 Krav til hovedformål

Ordlyden «terrororganisasjon» tilsier at gruppen må ha som formål å utføre terrorhandlinger. Av forarbeidene fremgår det at organisasjonens «hovedformål» må være å begå terrorhandlinger.⁷⁵ Dette medfører at organisasjoner med enkeltstående voldelige personer eller elementer ikke nødvendigvis vil anses som terrororganisasjoner etter loven. Dette medfører på den annen side også at organisasjoner som til en viss grad driver veldedig eller samfunnsnyttig arbeid kan være omfattet, dersom gruppens hovedformål er å begå terrorhandlinger.⁷⁶ Det avgjørende er dermed hva som er mest dominerende i organisasjonens profil.⁷⁷

Et annet nærliggende spørsmål er hvordan *terror* i ordlyden «terrororganisasjon» skal forstås. Ordlyden tilsier at det er tale om ulovlig å påvirke noen i en bestemt retning ved å spre frykt eller forårsake stor skade.⁷⁸ Dette tilsier at det er tale om «terrorhandlinger» som rammes av strl. § 131. Det er likevel nærliggende at ordlyden også omfatter formål som knytter seg til de spesialiserte straffebudene i straffelovens terrorkapittel, som for eksempel §§ 138-144.⁷⁹ Det må likevel avgrenses mot handlinger som mangler det politiske elementet som karakteriserer terrorhandlinger. Dette kan eksempelvis tenkes å være tilfelle for piratene som regelmessig angriper skip langs Afrikas østkyst og krever løsepenger fra skipets eier, da slike grupper i større grad er økonomisk motivert.⁸⁰

2.2.3 Krav til realisering av formål

Ordlyden «tatt skritt for å realisere formålet med ulovlige midler» tilsier at terrorgruppen har begått lovbrudd for å oppnå terrorformålet. Dette bekreftes av forarbeidene, hvor det fremgår at organisasjonen må ha «demonstrert vilje og evne til å begå en terrorhandling ved å begå et

⁷³ EUs rammebeslutning mot terror artikkel 2 nr. 1. Se også FN-konvensjonen om grenseoverskridende organisert kriminalitet artikkel 1.

⁷⁴ Husabø (2018) s. 241.

⁷⁵ Prop. 131 L (2012-2013) s. 86.

⁷⁶ Prop. 131 L (2012-2013) s. 41.

⁷⁷ Husabø (2018) s. 245.

⁷⁸ Se f.eks. strl. § 131 annet ledd bokstav a til c.

⁷⁹ Husabø (2018) s. 243-244.

⁸⁰ Husabø (2018) s. 244.

lovbrudd».⁸¹ Ordlyden «ulovlig» tilsier at alle handlinger som strider mot en rettsnorm rammes, i tillegg til for eksempel straffbare handlinger.⁸² Forarbeidene nevner i denne sammenheng eksempler knyttet til å bryte seg inn i et våpenlager for å stjele våpen.⁸³

Videre tilsier ordlyden «tatt skritt» at organisasjonen har påbegynt en plan om å gjennomføre en terrorhandling. Det er dermed tilstrekkelig at organisasjonen er på et forberedende stadium i planen. Et spørsmål i denne forbindelse er om det bør gjelde en tidsmessig grense for hvor langt bak i tid et slikt «skritt» må ligge for at vilkåret skal anses oppfylt.⁸⁴ Her kan det hevdes at jo lenger unna et slikt «skritt» er fra gjennomføringen av terrorhandlingen, desto mer betenkelig er det å ramme den. Ifølge departementet beror spørsmålet på en «konkret vurdering, for eksempel med hensyn til hvilken holdning organisasjonen har til tidligere handlinger og standpunkter».⁸⁵ Departementets veiledning gir etter min mening lite veiledning. Ifølge Husabø er det avgjørende på den annen side i hvilken grad de eldre handlingene fremdeles kan regnes å være en del av organisasjons terrorformål i dag.⁸⁶ En slik tilnærming er etter min mening mer hensiktsmessig enn den forarbeidene gir uttrykk for.

2.2.4 Krav til vesentlig aktivitet

Bevissituasjonen kan by på utfordringer når det gjelder en terrororganisasjons hovedformål. Slike grupper befinner seg ofte langt unna, og i likhet med andre organisasjoner innen organisert kriminalitet, kan det være vanskelig å få innsyn i vedtekter eller andre programmer.⁸⁷ Som følge av dette omtaler forarbeidene en terrororganisasjon som en organisasjon som enten har som hovedformål å begå terrorhandlinger «eller hvor dette er en vesentlig del av gruppens virksomhet».⁸⁸ Kravet om vesentlig aktivitet får dermed kun selvstendig betydning når det ikke er mulig å bevise hva som er gruppens hovedformål.

Vesentlighetskravet må videre knyttes til brudd på strl. § 131 om «terrorhandlinger».⁸⁹ Det er dermed ikke tilstrekkelig at det er tale om ulovlige handlinger; det må være tale om terrorlovbrudd. Det kreves i tillegg at lovbruddene utføres av medlemmene i forbindelse med

⁸¹ Prop. 131 L (2012-2013) s. 87.

⁸² Husabø (2018) s. 245.

⁸³ Prop. 131 L (2012-2013) s. 87.

⁸⁴ Prop. 131 L (2012-2013) s. 41.

⁸⁵ Prop. 131 L (2012-2013) s. 42.

⁸⁶ Husabø (2018) s. 246.

⁸⁷ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 96.

⁸⁸ Prop. 131 L (2012-2013) s. 86-87.

⁸⁹ Husabø (2018) s. 246.

terrororganisasjonens virke.⁹⁰ Det avgrenses dermed mot tilfeller hvor medlemmene handler på egenhånd utenfor organisasjonen. EUs rammebeslutning krever på lignende vis at medlemmene er «acting in concert».⁹¹

Det er likevel grunn til å stille spørsmål ved hvordan begrepet «vesentlig» skal forstås. Ifølge forarbeidene til nåværende strl. § 198 kreves det ikke at gruppens virksomhet hovedsakelig består av lovbrudd.⁹² Kravet kan også være oppfylt selv om den ulovlige virksomheten har et mindre omfang enn den lovlige.⁹³ Vilkåret kan også tenkes å være oppfylt selv om den ulovlige virksomheten bare utgjør en tredjedel av gruppens aktiviteter. Hvor grensen skal trekkes i den konkrete sak beror ifølge forarbeidene på en konkret vurdering, blant annet med hensyn til hvor alvorlig kriminalitet det er tale om.⁹⁴ Overført til strl. § 136 a er det imidlertid betenkelig å godta at vesentlighetskravet er oppfylt dersom terrorhandlinger utgjør mindre enn en tredjedel av gruppens virksomhet.⁹⁵ For at det skal være tale om en terrororganisasjon må gruppens virksomhet bestå av terrorhandlinger, og da er det kunstig å akseptere noe under en tredjedel med henvisning til at det dreier seg om alvorlig kriminalitet. Etter min mening er det dessuten betenkelig å legge ordlyden «terrororganisasjon» på strekk på denne måten, særlig i lys av det strafferettslige legalitetsprinsippet.⁹⁶

⁹⁰ Husabø (2018) s. 247.

⁹¹ EUs rammebeslutning mot terror artikkel 2 nr. 1.

⁹² Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 96.

⁹³ Or.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 97.

⁹⁴ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 97.

⁹⁵ Husabø (2018) s. 247.

⁹⁶ Husabø (2018) s. 247.

3 Deltakelse

I dette kapittelet vil jeg se nærmere på straffebudets handlingsalternativ knyttet til deltakelse i en terrororganisasjon. Jeg vil ta utgangspunkt i ordlyden «deltar i» og se nærmere på hvilke krav som kan utledes. Deretter vil jeg gjøre rede for hva slags tolkningsbidrag som kan utledes av de øvrige rettskildene. Oppgaven vil så ta stilling til hvilke militære og sivile handlinger i et terrorkontrollert område som kan tenkes å utgjøre deltakelse. Et sentralt spørsmål i denne sammenheng er i hvilken grad bidrag i hjemmet kan tenkes å være omfattet. Det forutsettes at det er tale om handlinger som hører til det alminnelige familieliv, som for eksempel matlaging, oppdragelse av barn, vask av klær eller annet husarbeid

3.1 Ordlyden «deltar i»

Av strl. § 136 a fremgår det at den som «deltar i» en terrororganisasjon straffes med fengsel inntil 6 år. En naturlig språklig forståelse av ordlyden «deltar i» tilsier at gjerningspersonen er engasjert i eller utøver en eller annen form for aktivitet i forbindelse med en terrororganisasjon. Ordlyden må tolkes slik at den inneholder komponenter knyttet til deltakelsens intensitet, form, og varighet, samt grad av tilknytning til en terrorgruppe.

Ordlyden spesifiserer likevel ikke hva som kreves når det gjelder deltakelsens intensitet eller form. Bestemmelsen kan dermed tenkes å omfatte alt fra simpel tilstedeværelse til mer aktive bidrag i form av materiell støtte. Ordlyden kan imidlertid neppe tolkes slik at handlingene som utgjør deltakelsen må være ulovlige for å rammes av bestemmelsen. En slik tolkning vil etter min mening ikke være forenelig med lovens formål. Bestemmelsen åpner dermed opp for at ulike lovlige typer arbeid i hjemmet kan være omfattet, som for eksempel matlaging, oppdragelse av barn, vask av klær eller annet husarbeid.

Når det gjelder krav om tilknytning til en terrororganisasjon er det uklart hvor sterk forbindelsen må være. Ordlyden kan på den ene siden tolkes slik at gjerningspersonen selv må være medlem i den aktuelle terrororganisasjonen for at gjerningsbeskrivelsen skal være overtrådt. På den annen side kan det tenkes at ordlyden også omfatter mer indirekte former for deltakelse, som for eksempel støtte til en person som selv er medlem i organisasjonen.

Enhver deltakelse vil nødvendigvis strekke seg om en viss periode. Ordlyden «deltar i» må dermed tolke slik at den også inneholder et tidselement. Det er likevel usikkert akkurat hvilken betydning tidselementet kan tillegges. Det kan eksempelvis tenkes at en lite intensiv handling foretatt over lengre tid likevel kan utgjøre en objektiv overtredelse. Ordlyden svarer imidlertid ikke på dette.

Ordlyden «deltar i» må dermed anses å være nokså vag og ha uklare grenser. Det er eksempelvis vanskelig å si noe om hvilken intensitet eller styrke som kreves av det aktuelle bidraget. Bestemmelsen må dermed tolkes i lys av de øvrige rettskildene.

3.2 Generelt om krav til deltakelsen

Formålet med dette delkapittelet er å se nærmere på hvilke generelle krav til deltakelse som kan utledes av de øvrige rettskildene. Et sentralt spørsmål i denne sammenheng er hvilken intensitet deltakelsen må ha for å være omfattet av bestemmelsen. Ordlyden «deltar i» gir som nevnt lite tolkningsbidrag i denne sammenheng. Av forarbeidene fremgår det imidlertid at det kun er «kvalifisert» deltakelse som rammes.⁹⁷ Forarbeidene må tolkes slik at det kun er handlinger av en viss intensitet eller styrke som er omfattet. Det oppstilles dermed en viss terskel for at gjerningsbeskrivelsen er overtrådt, slik at mer passive former for deltakelse faller utenfor.⁹⁸ Husabø har eksempelvis tatt til orde for at handlinger som bidrar til å utløse det farepotensialet en terrororganisasjon kan utgjøre, bør anses omfattet.⁹⁹ Ordlyden må dermed tolkes noe innskrenkende allerede her, slik at ikke enhver handling utøvet i forbindelse med en terrororganisasjon utgjør straffbar deltakelse. En slik fortolkning er til tiltaltes gunst og vil ikke komme i konflikt med legalitetsprinsippet.

Når det gjelder deltakelsens form fremgår det av forarbeidene at bestemmelsen er myntet på dem som på «ulikt vis bidrar til å danne og opprettholde en terrororganisasjon, for eksempel ved å verve medlemmer, styre eller yte materiell støtte».¹⁰⁰ Lovgiver har i tillegg gitt uttrykk for at deltakelsesbegrepet er «meget vidtfavnende», og blant annet vil kunne ramme den som «anskaffer våpen, datamateriell, kjemikalier eller annet utstyr».¹⁰¹ Det er dermed neppe

⁹⁷ Prop. 131 L (2012-2013) s. 41.

⁹⁸ Innst. 442 L (2012-2013) s. 8.

⁹⁹ Husabø (2018) s. 255.

¹⁰⁰ Prop. 131 L (2012-2013) s. 41.

¹⁰¹ Prop. 131 L (2012-2013) s. 87.

grunnlag for å kreve at deltakelse må en noen spesiell form, så lenge den bidrar til å opprettholde terrororganisasjonen.

Deltakelsens form må likevel sees i sammenheng med kravet om kvalifisert opptreden. Høyesterett har uttalt at det kun er «de aktive bidrag til opprettholdelsen av terrororganisasjonen» som rammes av bestemmelsen.¹⁰² Den nærmere konkrete grensedragningen er ikke behandlet av Høyesterett, men domstolen har lagt til grunn at terskelen ikke ligger særlig høyt.¹⁰³ Etter dette er det klart at ordlyden «deltar i» må tolkes slik at den krever kvalifisert deltakelse som bidrar til å opprettholde terrororganisasjonen.

3.2.1 Betydningen av varighet

Det er nærliggende å se nærmere på hvilken betydning deltakelsens varighet skal tillegges. Verken ordlyden eller forarbeidene gir noe tolkningsbidrag i denne sammenheng.¹⁰⁴ Varigheten av en straffbar handling er i utgangspunktet et spørsmål som hører til under straffutmåling.¹⁰⁵ Som nevnt kan det likevel tenkes at kravet til kvalifisert opptreden må sees i lys av den aktuelle deltakelsens varighet, når det gjelder hvorvidt det foreligger en objektiv overtredelse.

Høyesterett har i denne sammenheng uttalt at det ikke er avgjørende at deltakelsen i enkelte perioder er så vidt «beskjeden» at den etter en isolert bedømmelse neppe vil komme over terskelen for å anses som deltaker.¹⁰⁶ Høyesterett uttalte videre at det avgjørende er om gjerningspersonen «etter en samlet vurdering av alle aktivitetene i perioden» har vært deltaker i terrorgruppen.¹⁰⁷ Domstolen gir dermed uttrykk for at varighet kan ha betydning i en samlet vurdering av om det foreligger en objektiv overtredelse, i tillegg til å være et straffutmålingsmoment. Det er likevel vanskelig å si noe sikkert om hvor stor selvstendig vekt tidsmoment kan ilegges, herunder om lang varighet kan kompensere for en noe lavere grad av intensitet. Dette er særlig aktuelt når det gjelder bidrag i hjemmet, da de såkalte IS-kvinnene trolig har oppholdt seg flere år i Syria.

¹⁰² HR-2018-1650-A avsnitt 46.

¹⁰³ HR-2018-1650-A avsnitt 46.

¹⁰⁴ Prop. 131 L (2012-2013) s. 41-43 og 87.

¹⁰⁵ HR-2018-1650-A avsnitt 56.

¹⁰⁶ HR-2018-1650-A avsnitt 58.

¹⁰⁷ HR-2018-1650-A avsnitt 58.

3.3 Deltakelse i et terrorkontrollert område

Rettskildene gir, som skissert ovenfor, en viss veiledning når det gjelder å oppstille generelle krav til den aktuelle deltakelsen. Den nærmere grensedragningen med tanke på konkrete tilfeller er på den annen side ikke fullt så avklart. I det videre vil oppgaven se nærmere på i hvilken grad bidrag som utøves i et terrorkontrollert område kan utgjøre kvalifisert deltakelse. I denne sammenheng kan det være nærliggende å skille mellom militære bidrag på den ene siden, og sivile bidrag på den annen.

Først må det avklares om militære og sivile bidrag i det hele tatt omfattes av bestemmelsen. Ordlyden tilsier klart at dette er tilfellet. Forarbeidene må også anses å forutsette en slik tolkning, som følge av at anskaffelse av «annet utstyr», i tillegg til «våpen», er omfattet.¹⁰⁸ Etter min mening vil det være i tråd med lovens formål å ramme slik tilfeller, som følge av at bidragene bidrar til å opprettholde terrororganisasjonen og dens kontroll over det aktuelle landområdet.

En annen problemstilling er om de ulike bidragene må skje i nær sammenheng med en konkret terrorhandling for å være omfattet av straffebudet. Ordlyden svarer ikke på dette spørsmålet. Forarbeidene understreker på den annen side at bestemmelsen vil kunne ramme den som skaffer våpen eller annet utstyr «uten å være så knyttet til saken at vedkommende kan straffes for medvirkning til den aktuelle terrorhandlingen».¹⁰⁹ Dette tilsier at militære og sivile bidrag ikke nødvendigvis må skje i forbindelse med en konkret terrorhandling for å være omfattet, slik som etter strl. § 131, jf. § 15.

Både militære og sivile bidrag må være «kvalifisert» for å omfattes av bestemmelsen. Det er likevel grunn til å stille spørsmål ved hva dette medfører i praksis, og om det eksempelvis må være tale om voldelige aksjoner. Ordlyden gir lite veiledning når det gjelder konkrete tilfeller, men som nevnt i oppgavens punkt 3.4 må det i alle fall avgrenses mot passiv deltakelse. Medlemskap i en terrororganisasjon vil dermed neppe alene kunne føre til straffansvar.¹¹⁰ I et terrorkontrollert område er det imidlertid lite sannsynlig at fremmedkrigere utelukkende vil være ført opp på en medlemsliste. Det er mer sannsynlig at de i større eller mindre grad vil sverge troskap til terrororganisasjonen eller utføre militære oppgaver. Ordlyden omtaler ikke

¹⁰⁸ Prop. 131 L (2012-2013) s. 87.

¹⁰⁹ Prop. 131 L (2012-2013) s. 87.

¹¹⁰ HR 2018-1650-A avsnitt 46.

slike tilfeller, men med utgangspunkt i forarbeidene må det antas at slike bidrag styrker gruppens mulighet til å gjennomføre voldelige aksjoner, og dermed bidrar til organisasjonens opprettholdelse.¹¹¹ Dette er også antydning i praksis fra både lagmannsretten og Høyesterett.¹¹² Etter min mening er en slik tolkning klart i tråd med bestemmelsens ordlyd og formål om å motvirke terrororganisasjoner.

Et annet nærliggende spørsmål er i hvilken grad det å oppholde seg på et sted hvor det drives terrortrening utgjør straffbar deltakelse. En naturlig språklig forståelse av ordlyden «deltar i» tilsier at slike tilfeller kan være omfattet dersom det skjer i forbindelse med terrorgruppen. Dette var en av flere problemstillinger i LB-2016-150638, hvor de to tiltalte blant annet hadde oppholdt seg i en såkalt «sharialeir» i om lag 3 uker.¹¹³ I forbindelse med oppholdet hadde de tiltalte dessuten deltatt i ISILs trenings- og opplæringsprogram, og bistått med flyttingen av soldater fra en by til en annen.¹¹⁴ Lagmannsretten uttaler likevel at det må avgrenses mot «den blotte tilstedeværelse» på et sted hvor det drives terrortrening.¹¹⁵ En slik tolkning er etter min mening klart innenfor de retningslinjer som Høyesterett har lagt til grunn i forbindelse med strl. § 136 a.¹¹⁶

I enkelte saker har det vist seg at fremmedkrigere både har utført humanitære og militære oppgaver.¹¹⁷ I slike tilfeller kan man stille spørsmål ved om gjerningspersonen vil bli ansett som deltaker i en terrororganisasjon, selv om vedkommende også har utført humanitære oppgaver. Ordlyden gir ingen veiledning i denne sammenheng, men av forarbeidene fremgår det at deltakerbegrepet «avgrenses mot humanitær støtte til sivile i terrorkontrollerte områder, som for eksempel leger som jobber på sykehus».¹¹⁸ Videre fremgår det at dette likevel ikke er «opplagt i tilfeller der slik virksomhet primært drives i rekrutteringsøyemed».¹¹⁹ Hvorvidt man er utenfor deltakerbegrepet beror dermed på hvem som yter og mottar støtte, og om gjerningspersonen har en relasjon til en terrorgruppe.

HR-2016-1422-A er illustrerende når gjerningspersonen både har utøvet humanitære og militære oppgaver. To av de tiltalte hadde oppholdt seg i et IS-kontrollert område i Syria i en

¹¹¹ Husabø (2018) s. 255.

¹¹² Se HR-2016-1422-A avsnitt 24, LB-2016-150638 s. 13 og LB-2017-84014 s. 9.

¹¹³ LB-2016-150638 s. 16.

¹¹⁴ LB-2016-150638 s. 21-22.

¹¹⁵ LB-2016-150638 s. 13.

¹¹⁶ HR-2018-1650 avsnitt 46.

¹¹⁷ TOSLO-2015-47166 s. 7.

¹¹⁸ Prop. 131 L (2012-2013) s. 87.

¹¹⁹ Prop. 131 L (2012-2013) s. 87.

lengre periode, og ble i denne forbindelse dømt for deltakelse i en terrororganisasjon etter strl. 1902 § 147 d. Som grunnlag viste Høyesterett til at de to blant annet hadde sverget troskap til ISIL, underlagt seg organisasjonens kommando og hatt oppgaver av «vesentlig (...) militær art».¹²⁰ Uttrykket «vesentlig militær art» må forstås slik at en større del av gjerningspersonens oppgaver må være av en slik militær karakter. Dersom gjerningspersonen i all hovedsak har hatt militære oppgaver, kan vedkommende dermed ikke frikjennes fordi han i tillegg har utført visse logistiske eller humanitære oppgaver i regi av terrororganisasjonen vedkommende deltar i.¹²¹ En slik tolkning forhindrer at deltakerbegrepet omgås og samsvarer dermed godt med lovens formål.

3.3.1 Særlig om sivile bidrag

I forbindelse med sivile bidrag er det særlig aktuelt å se nærmere på i hvilken grad en hjemmeværende kvinne, gift med en fremmedkriger i en terrororganisasjon, kan tenkes å være omfattet av deltakerbegrepet. Som nevnt innledningsvis kan det være nærliggende å se sivile bidrag som «materiell støtte» til en terrororganisasjon. I denne sammenheng må det avklares om handlingsalternativet «deltar i» også omfatter deltakelse i form av materiell støtte. En naturlig språklig forståelse av ordlyden tilsier klart at dette er tilfellet, da ytelse av materiell støtte vil være en av flere måter å engasjere seg i terrororganisasjonen på. Forarbeidenes eksempler knyttet til deltakelse ved anskaffelse av våpen eller annet utstyr til å begå en terrorhandling synes også klart å støtte en slik tolkning.¹²² Etter min mening må deltakerbegrepet dermed anses å omfatte ytelse av materiell støtte.¹²³

Deltakelse i form av materiell støtte må likevel være kvalifisert, og deltakeren må ha en viss forbindelse til organisasjonen, jf. oppgavens punkt 3.3.¹²⁴ Først må det avklares om kvinnen har den nødvendige tilknytningen til terrororganisasjonen.¹²⁵ Ordlyden «deltar i» tilsier at gjerningspersonen må ha en viss forbindelse til terrorgruppen. Forarbeidene tilsier som nevnt

¹²⁰ HR-2016-1422-A avsnitt 24.

¹²¹ Dette var f.eks. tilfellet i TOSLO-2015-175034 s. 16, som for så vidt var tingrettens behandling av HR-2016-1422-A.

¹²² Prop. 131 L (2012-2013) s. 87.

¹²³ Husabø (2018) s. 255 legger også dette til grunn.

¹²⁴ Husabø (2018) s. 255 mener det må være tale om noe «særskilt», f.eks. at personen gjentatte ganger støtter en person som utvilsomt er medlem i en terrororganisasjon.

¹²⁵ Dersom dette ikke er tilfellet, vil det være mer nærliggende å subsumere forholdet under handlingsalternativet «materiell støtte», jf. HR-2016-1422-A avsnitt 32. I dommen hadde den tiltalte forsøkt å sende en utstyrspakke fra Norge til sin bror som var fremmedkriger for ISIL i Syria.

at det likevel ikke bør stilles for strenge krav til tilknytning.¹²⁶ I LB-2015-108037 legger eksempelvis lagmannsretten til grunn at en pakke sendt fra Norge til Syria må regnes som materiell støtte, i motsetning til deltakelse.¹²⁷ Høyesterett har i denne sammenheng uttalt at det ikke er et vilkår at støtten ytes til terrororganisasjonen som sådan; det er tilstrekkelig at den eksempelvis ytes til en fremmedkriger i organisasjonen.¹²⁸ Selv om den hjemmeværende kvinnen neppe kan anses å ha en særlig nær forbindelse til terrororganisasjonen som sådan, vil det dermed være tilstrekkelig at hennes bidrag kommer den fremmedkrigende ektemannen til gode. Kvinnen må dermed anses å være tilstrekkelig knyttet til terrorgruppen.

Det neste spørsmålet er om kvinnens deltakelse er å anse som kvalifisert, herunder om hun aktivt bidrar til å opprettholde terrororganisasjonen. Oppgaven legger til grunn at kvinnens bidrag er tilknyttet det alminnelige familieliv, slik at det eksempelvis er tale om matlaging, vask eller reparasjon av klær eller passing av barn og hus. Isolert sett kan det tenkes at slike bidrag er «bagatellmessige eller perifere» og dermed ikke bør møtes med straff.¹²⁹ På den annen side kan det tenkes at kvinnens støtte frigjør andre midler for terrorgruppen, som igjen kan brukes i terrorsammenheng.¹³⁰

TOSLO-2018-136259 er den hittil eneste dommen hvor en norsk kvinne er dømt for å ha deltatt i en terrororganisasjon.¹³¹ Den tiltalte kvinnen ble pågrepet i Østerrike idet hun forsøkte å reise videre til Syria for å slutte seg til ISIL. Et av spørsmålene tingretten tok stilling til, var om kvinnens forsøk på å reise til et ISIL-kontrollert område og gifte seg med en fremmedkriger i terrororganisasjon, utgjorde straffbar deltakelse.¹³² Retten besvarte spørsmålet bekreftende, og uttalte at domstolen

«ikke [er] i tvil om at det å reise til ISIL-kontrollert område og der gifte seg med en ISIL-fremmedkriger, utgjør et aktivt og kvalifisert bidrag til opprettholdelsen av terrororganisasjon som omfattes av deltakerbegrepet i strl. § 136 a.»¹³³

¹²⁶ Prop. 131 L (2012-2013) s. 87.

¹²⁷ LB-2015-108037 s. 26 flg.

¹²⁸ HR-2018-1650-A avsnitt 81.

¹²⁹ HR-2018-1650-A avsnitt 46.

¹³⁰ HR-2018-1650-A avsnitt 81. Se også TOSLO-2015-47166 s. 21.

¹³¹ I skrivende stund er enda en kvinne siktet for å ha deltatt i terrororganisasjonen ISIL, se Tor Arne Andreassen og Afshin Ismaeli, «Norge hentet én IS-siktet kvinne hjem. Nå kan norske myndigheter bli bedt om å hente resten», Aftenposten, 7. februar 2020, <https://www.aftenposten.no/verden/i/JogkE7/norge-hentet-en-is-siktet-kvinne-hjem-naa-kan-norske-myndigheter-bli-b>, (lest 19. november 2020).

¹³² TOSLO-2018-136259 s. 15.

¹³³ TOSLO-2018-136259 s. 16.

Til støtte for denne konklusjonen la tingretten vekt på en rekke opplysninger fra de rettsoppnevnte sakkyndige i saken. Her fremkommer det blant annet at rekrutteringen av utenlandske kvinner var høyt prioritert i ISIL.¹³⁴ Tilreisende kvinner skulle i første rekke innta rollen som hjemmeværende mor og kone. Kvinnene ble av ISIL fremstilt som «uvurderlige støttespillere som muliggjør jihad», som følge av at de «la grunnlaget for at organisasjonens mannlige rekrutter ble godt ivertatt på hjemmebane og høyt motivert for å delta ved fronten».¹³⁵ Kvinnene sikret i tillegg at det ble født «en ny generasjon jihadister som kunne fylle rekkene etter de falne ISIL-krigerne».¹³⁶

Kvinnens bidrag er på den ene siden knyttet til det alminnelige familieliv, og kan dermed vanskelig anses å være særlig straffverdige. På den annen side er slike bidrag viktige når det gjelder å opprettholde terrororganisasjonen som forsøker å kontrollere et gitt landområde, særlig når bidragene ytes over en lengre periode, jf. oppgavens punkt 3.4.1. Høyesterett har tidligere tendert til å vektlegge bidrag i hjemmet, jf. eksempelvis Rt. 1975 s. 220 (husmorddommen).¹³⁷ Dommen kan etter min mening tilsi at bidrag i hjemmet bør ha en viss selvstendig vekt, men det er likevel betenkelig å tillegge en eldre, sivil sak for stor betydning i en nyere straffesak. Det er dessuten flere svakheter ved tingrettens dom, blant annet som følge av at de ikke drøfter menneskerettighetene som tolkningsfaktor. Saken fra Oslo tingrett ble ikke anket, og rettsstilstanden må dermed anses å være uklar. Dette kommer jeg tilbake til.

Etter min mening taler flere rettskilder for at det er adgang til å tolke strl. § 136 a innskrenkende, også når det gjelder bidrag i hjemmet. HR-2018-1650-A er illustrerende i denne sammenheng. Spørsmålet var om den tiltalte hadde deltatt i en terrororganisasjon, som følge av at han hadde ytt bistand til en rekke personer som senere dro til Syria for å bli fremmedkrigere, i tillegg til å ha ytret seg positivt om ISIL. Tiltalte anførte først at de aktuelle tilfellene lå for langt utenfor den naturlige språklige forståelsen av ordlyden «deltar i», og at man som følge av legalitetsprinsippet dermed ikke kunne domfelle.¹³⁸ Tiltalte ble ikke hørt, men anførselen ble likevel behandlet av Høyesterett. Dommen illustrerer etter min mening

¹³⁴ TOSLO-2018-136259 s. 15.

¹³⁵ TOSLO-2018-136259 s. 15. «Jihad» er arabisk og oversettes gjerne til «hellig krig» på norsk, se Kari Vogt, «jihad», Store norske leksikon, <https://snl.no/jihad>, (lest 20. november 2020).

¹³⁶ TOSLO-2018-136259 s. 15.

¹³⁷ Rt. 1975 s. 220 s. 232-233.

¹³⁸ HR-2018-1650-A avsnitt 34 flg.

legalitetsprinsippets særlige betydning på strafferettens område. Lovskravet kan dermed tenkes å utgjøre en skranke i forbindelse med strl. § 136 a.

Tiltalte anførte for det andre at tiltaltes ytringer var vernet av ytrings- og religionsfriheten og dermed måtte anses å være straffrie.¹³⁹ Anførlene førte ikke frem, men Høyesterett uttalte at dersom enkelte av ytringene var fremsatt alene, kunne de trolig vært straffrie.¹⁴⁰ Dette var likevel ikke tilfellet i den konkrete saken, som følge av at ytringene var fremsatt i forbindelse med andre ytringer, hvis innhold ikke var vernet av ytringsfriheten. Høyesterett gir i dommen uttrykk for at menneskerettighetene kan begrense bestemmelsens anvendelsesområde i konkrete tilfeller. I det videre blir det dermed spørsmål om i hvilken grad legalitetsprinsippet og menneskerettighetene tilsier at bidrag i hjemmet ikke omfattes av deltakerbegrepet i strl. § 136 a.

3.4 Er presisjonskravet til hinder for domfellelse?

Spørsmålet oppgaven må ta stilling til er om ordlyden «deltar i» er tilstrekkelig klar, presis og tilgjengelig med hensyn til om den omfatter bidrag i hjemmet. Som nevnt i punkt 3.1 er det vanskelig å si noe konkret om ordlydens innhold, foruten at den favner svært bredt. Ordlyden er etter min mening noe vag og kan vanskelig tolkes slik at den angir bidrag i hjemmet som en del av deltakerbegrepet. Mangelen på presisjon tilsier at borgerne vanskelig kan innrette sin atferd etter lovteksten. Hensynet til forutberegnelighet taler dermed for at lovteksten ikke er tilstrekkelig presist utformet.

På den annen side krever ikke legalitetsprinsippet at borgerne, med utgangspunkt i ordlyden, skal kunne forutse hvilken atferd som er straffbar med absolutt sikkerhet.¹⁴¹ EMD har eksempelvis uttalt at loven må utformes med «sufficient precision to enable the citizen to regulate his conduct; he must be able – if need be with appropriate advice – to foresee, to a degree that is reasonable in the circumstances, the consequences which a given action may entail».¹⁴² Lovskravet vil dermed ikke vil være til hinder for domfellelse selv om ordlyden isolert ikke løser spørsmålet, og man må tolke den i lys av de øvrige rettskildene.

¹³⁹ HR-2018-1650-A avsnitt 52.

¹⁴⁰ HR-2018-1650-A avsnitt 52.

¹⁴¹ *S.W. mot Storbritannia* [J] 1995, no. 20166/92 avsnitt 36.

¹⁴² *Sunday Times mot Storbritannia* [P] 1979, no. 6538/74 avsnitt 49.

En slik forståelse av lovskravet har etter min mening gode grunner for seg. Lovgiver må innrømmes et visst handlingsrom når det gjelder å prioritere andre legitime hensyn enn forutberegnelighet ved utformingen av straffebed.¹⁴³ Et viktig hensyn i denne sammenheng kan være å unngå en for omfattende og uoversiktlig straffelovgivning, og dermed benytte generelle termer som kan favne ulike tilfeller.¹⁴⁴ I forbindelse med strl. § 136 a kan det for eksempel være fordelaktig å bruke et vidt begrep som «deltar i», slik at man unngår en lang liste over ulike former for straffbar deltakelse. En slik lovgivningsteknikk er også fordelaktig med tanke på samfunnsutviklingen, som følge av at nye former for deltakelse enkelt vil fanges opp av ordlyden.¹⁴⁵ På denne måten rammer man nye straffverdige handlinger uten å måtte revidere lovteksten.

Selv om lovgiver må innrømmes et visst handlingsrom med tanke på vage begreper, er det klart at det må trekkes en grense mot straffebed som for eksempel «krenker andre eller er i strid med allmenne interesser».¹⁴⁶ Et annet eksempel kan tenkes å være en generell kriminalisering av «utilbørlig eller samfunnsskadelig atferd».¹⁴⁷ Til tross for at ordlyden i strl. § 136 a kan hevdes å være nokså vag, er den likevel ikke særlig i nærheten av eksemplene ovenfor. Dette tilsier etter min mening at bestemmelsen er tilstrekkelig presist utformet.

Det er i alminnelighet viktig å anerkjenne at det ikke er mulig å ha så presise straffebed at domstolene rent mekanisk kan anvende dem, og at lovgiver dermed må innvilges et visst handlingsrom.¹⁴⁸ Som følge av dette har Høyesterett heller aldri erklært et straffebed for uanvendelig fordi det ikke har vært tilstrekkelig presist utformet.¹⁴⁹ Det domstolen på den annen side ofte gjør når det er tale om en vag ordlyd, er å tolke bestemmelsen innskrenkende eller presiserende.¹⁵⁰ På denne måten viser domstolene respekt for lovgiver, samtidig som den ivaretar hensynet til forutberegnelighet og unngår å ramme forhold som ikke er straffverdige. Presisjonskravet kan dermed ikke anses å utgjøre noen nevneverdig skranke når det gjelder anvendelsen av upresise straffebed.¹⁵¹ Strl. § 136 a må etter min mening dermed anses å være

¹⁴³ *Cantoni mot Frankrike* [J] 1996, no. 17862/91 avsnitt 31.

¹⁴⁴ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 67.

¹⁴⁵ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 67.

¹⁴⁶ NOU 1983: 57 Straffelovgivningen under omforming s. 116.

¹⁴⁷ Andenæs (2016) s. 123.

¹⁴⁸ Andenæs (2016) s. 106.

¹⁴⁹ Prop. 131 L (2012-2013) s. 51. Se også Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 67 og Frøberg (2015) s. 66.

¹⁵⁰ Se Rt. 2005 s. 1628 avsnitt 16 og Rt. 2010 s. 466 avsnitt 12-16.

¹⁵¹ Se Frøberg (2015) s. 50 og Andenæs (2004) s. 120.

tilstrekkelig presist utformet når det gjelder å ramme bidrag i hjemmet. Spørsmålet i det videre blir om det er grunnlag for å tolke bestemmelsen innskrenkende.

4 Innskrenkende tolkning av ordlyden

«deltar i»

I dette kapittelet vil jeg se nærmere på i hvilken grad det er adgang til å tolke strl. § 136 a innskrenkende når det gjelder bidrag i hjemmet utført av en kvinne, gift med en fremmedkrieger i en terrororganisasjon, i et terrorkontrollert område. Det rettskildemessige grunnlaget for et slik tolkning må søkes i strafferettens alminnelige rettsstridsreservasjon, sammenholdt med EMK artikkel 8 og 12 og menneskerettsloven § 3. Det er klart at en innskrenkende tolkning av et straffebed ikke er i strid med legalitetsprinsippet, som følge av at et slikt tolkningsresultat er til den tiltaltes gunst.¹⁵²

I saker hvor et straffebed skal tolkes i lys av en menneskerettighet, oppstår det et spørsmål når det gjelder metodisk tilnærming.¹⁵³ Skal man eksempelvis tolke gjerningsbeskrivelsen isolert, og deretter vurdere den aktuelle menneskerettigheten, eller skal man foreta en mer integrert tolkning? I rettspraksis synes Høyesterett å foretrekke den sistnevnte tilnærmingen.¹⁵⁴ Det er likevel klart at man i en teoretisk fremstilling må spalte opp vurderingene i større grad enn i en praktisk oppgave, for å analysere rettskildene grundig og systematisk.

I det videre vil oppgaven kort gjøre rede for de aktuelle rettskildene, og deretter vurdere i hvilken grad det er adgang til å tolke bestemmelsens ordlyd innskrenkende i lys av EMK artikkel 8 og 12.

4.1 Den alminnelige rettsstridsreservasjonen

Det alminnelige utgangspunkt når det gjelder lovtolkning er at domstolene skal forholde seg lojalt mot lovgiver og lovteksten, og dermed unnlate å tolke et straffebed innskrenkende.¹⁵⁵ I enkelte straffebed har lovgiver imidlertid gitt uttrykk for at det kun er «rettsstridige» eller «ulovlige» handlinger som rammes med straff.¹⁵⁶ Lovgiver har dermed reservert straff for straffverdige tilfeller, og samtidig åpnet opp for å tolke straffebedet innskrenkende i tilfeller

¹⁵² Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 68.

¹⁵³ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 197-199.

¹⁵⁴ Rt. 1997 s. 1821 på side 1823 flg.

¹⁵⁵ Andenæs (2016) s. 155.

¹⁵⁶ Se f.eks. strl. § 371 bokstav a om bedrageri.

det ikke har vært meningen å ramme med straff. Det er også klart at det gjelder en alminnelig rettsstridsreservasjon i tilfeller hvor dette ikke uttrykkelig fremgår av det aktuelle straffebudet.¹⁵⁷ Dette er eksempelvis tilfellet når det gjelder strl. § 136 a.¹⁵⁸ Resultatet er at en ellers straffbar handling kan bli straffri.

Vurderingen beror på en avveining av de hensyn straffebudet skal verne, og andre hensyn det er grunn til å beskytte i det konkrete tilfellet.¹⁵⁹ Det kan for eksempel være tale om å veie hensynene bak straffebudet om narkotikakjøp opp mot ytrings- og pressefriheten i forbindelse med en nyhetsreportasje, slik som i Rt. 2001 s. 1379.¹⁶⁰ I en slik avveining vil domstolene også måtte se hen til lovgivers egne vurderinger av motstridende hensyn slik de fremgår av forarbeidene. Dersom forarbeidene ikke støtter en innskrenkende tolkning i det konkrete tilfellet, skal det «sterke reale hensyn» til før det blir aktuelt med et slikt tolkningsresultat.¹⁶¹

Terskelen for å gjøre unntak fra hovedregelen om at domstolene ikke skal tolke straffebud innskrenkende må dermed anses å være høy.¹⁶² Det er eksempelvis ikke tilstrekkelig at handlingen avviker noe fra de typetilfellene som straffebud er ment å ramme, eller er av en ellers «mildere karakter».¹⁶³ I Rt. 2007 s. 1559 var en mann tiltalt for å ha forhindret en statsråd i å utføre jobben sin ved å kaste en bløtkake i ansiktet på vedkommende. Det ble anført at forholdet var bagatellmessig, men Høyesterett uttalte at det likevel ikke var grunn for en innskrenkende tolkning. I forbindelse med den konkrete interesseavveiningen uttalte Høyesterett at «det er viktig ut fra demokratihensyn at en statsråd ikke ved ulovlige midler hindres i å utøve sin virksomhet, uansett hvilket motiv den som er ansvarlig for hindringen har, og selv om hindringen ikke er langvarig».¹⁶⁴ Etter min mening bekrefter rettspraksis at terskelen for å tolke straffebud innskrenkende er høy.

¹⁵⁷ Se Andenæs (2016) s. 156 og Rt. 2000 s. 646 s. 652.

¹⁵⁸ Se NOU 2020: 4 Straffelovrådets utredning nr. 1 s. 96.

¹⁵⁹ Rt. 1979 s. 1492 s. 1499.

¹⁶⁰ Rt. 2001 s. 1379 på s. 1380 i dommen, anførselen førte for øvrig ikke frem.

¹⁶¹ Se Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 192 om Rt. 1972 s. 243 på side 244 i dommen.

¹⁶² Frøberg (2016) s. 85.

¹⁶³ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 193.

¹⁶⁴ Rt. 2007 s. 1559 avsnitt 15.

4.2 Den europeiske menneskerettskonvensjonen og menneskerettsloven § 3

Den alminnelige rettsstridsreservasjonen handler om å balansere ulike frihetssfærer mot hverandre. Det kan eksempelvis være tale om interessene det aktuelle straffebudet verner, og gjerningspersonen alminnelige handlefrihet.¹⁶⁵ Det kan også være tale om å balansere straffebudets interesser og menneskerettighetene etter EMK. Bestemmelsen gjelder som nevnt som norsk rett og er gitt forrang i tilfelle «motstrid» med annen lovgivning, jf. menneskerettsloven § 3, jf. § 2. Dersom en straffbar handling er forbundet med en menneskerett i EMK, må rettsanvenderen dermed tolke straffebudets gjerningsbeskrivelse i lys av den aktuelle rettigheten.¹⁶⁶ I slike tilfeller vil lex superior-prinsippet med tyngde kunne tale for å tolke gjerningsbeskrivelsen innskrenkende.¹⁶⁷ Menneskerettighetene går likevel lenger i å begrense straffebudets anvendelsesområde enn den alminnelige rettsstridsreservasjonen, slik at det er tale om en særlig rettsstridsvurdering.¹⁶⁸

I Rt. 2003 s. 593 var spørsmålet om yttringsfriheten etter EMK artikkel 10 måtte tolkes slik at forbudet mot fotografering i rettssalen etter domstolen § 198 (3) ikke kom til anvendelse. Domstolen viste i denne forbindelse til menneskerettsloven § 3, og uttalte at «motstrid» må forstås som at anvendelse av den norske lovregelen ville føre til krenkelse av den aktuelle konvensjonsbestemmelsen.¹⁶⁹ Hvorvidt en norsk lovregel bør tolkes innskrenkende beror dermed på om anvendelse av regelen vil føre til krenkelse av EMK.

Når det gjelder straff av en kvinne for bidrag i hjemmet, utøvd i et terrorkontrollert område, blir spørsmålet i hvilken grad anvendelse av strl. § 136 a vil føre til krenkelse av kvinnens rettigheter etter EMK artikkel 8 og 12. Problemstillingen må besvares med utgangspunkt i de prinsipper og metoder som er utviklet av Menneskerettighetsdomstolen (EMD) i forbindelse med tolkningen av EMK.¹⁷⁰ Oppgaven vil først vurdere EMK artikkel 8, og deretter hvorvidt artikkel 12 gir ytterligere vern.

¹⁶⁵ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 197.

¹⁶⁶ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 197.

¹⁶⁷ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 197.

¹⁶⁸ Rt. 2003 s. 593 avsnitt 45.

¹⁶⁹ Rt. 2003 s. 593 avsnitt 46-50.

¹⁷⁰ Aall (2018) s. 44 flg. Se også Rt. 2005 s. 833 avsnitt 45-46.

5 Medfører straff krenkelse av kvinnens rettigheter ved EMK artikkel 8?

For å vurdere om det foreligger krenkelse, må det først tas stilling til om det foreligger et inngrep i klagerens rettigheter etter konvensjonen.¹⁷¹ Av EMK artikkel 8 nr. 1 fremgår det at «enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin korrespondanse».

Spørsmålet er om straff for bidrag i hjemmet utgjør et inngrep i kvinnens rett til «privatliv og familieliv» etter EMK artikkel 8.

For å ta stilling til om det foreligger et inngrep i retten til privatliv, må rettighetens nærmere innhold avklares. EMD har i denne sammenheng lagt til grunn at «privatliv» «is a broad term, encompassing, inter alia, aspects of an individual's physical, psychological and social identity such as the right to personal autonomy and personal development, and the right to establish and develop relationships with other human beings».¹⁷² Dette tilsier etter min mening at rettigheten favner svært vidt, og at bidrag i hjemmet er omfattet.

Retten til å etablere og utvikle relasjoner er særlig viktig i forbindelse med familielivet. EMD har i denne sammenheng uttalt «the mutual enjoyment by parent and child of each other's company constitutes a fundamental element of family life».¹⁷³ Dette bekrefter etter min mening at retten til å leve sammen med familien sin på vanlig vis befinner seg i kjernen av artikkel 8.

Artikkel 8 forutsetter imidlertid at et familieliv er etablert.¹⁷⁴ Et familieliv kan etableres på flere måter, men ekteskapet står særlig sterkt.¹⁷⁵ I denne saken er det klart at kvinnen har etablert et familieliv sammen med ektefellen som er fremmedkriger i en terrororganisasjon. Parets familieliv er dermed vernet av artikkel 8.

¹⁷¹ Se f.eks. *Norris mot Irland* [P] 1998, no. 10581/83 avsnitt 35 og *Dudgeon mot Storbritannia* [P] 1981, no. 7525/76 avsnitt 40.

¹⁷² *V.C. mot Slovakia* [J] 2011, no. 18968/07 avsnitt 138.

¹⁷³ *Olsson mot Sverige* [P] 1988, no. 10465/83 avsnitt 59.

¹⁷⁴ *Marckx mot Belgia* [P] 1979, no. 6833/74 avsnitt 31.

¹⁷⁵ *Paradiso og Campanelli mot Italia* [GC] 2017, no. 25358/12 avsnitt 140. Samboerskap av en viss varighet godtas også.

Det er videre utvilsomt at idømmelse av straff utgjør et inngrep overfor den enkelte.¹⁷⁶ Idømmelse av straff for bidrag i hjemmet vil dermed utgjøre et inngrep i kvinnens rettigheter etter EMK artikkel 8.

EMD har imidlertid også lagt til grunn at «the maintenance in force of the (...) legislation constitutes a continuing interference with the applicant's right to respect for his private life».¹⁷⁷ Det er dermed klart at loven som sådan kan utgjøre et inngrep, dersom det aktuelle straffebudet kriminaliserer handlinger som er vernet av artikkel 8.¹⁷⁸

Oppgaven forutsetter i det videre at det aktuelle inngrepet er faktisk idømmelse av straff. Bidrag i hjemmet kan som nevnt i oppgavens punkt 3.3.1 tenkes å være omfattet av strl. § 136 a. Dette reiser spørsmål om i hvilken grad et slikt inngrep er konvensjonsmessig. Er inngrepet konvensjonsmessig, er det mindre grunn til å tolke straffebudet innskrenkende.

5.1 Unntaksvilkårene ved EMK artikkel 8 nr. 2

Hvorvidt et inngrep er konvensjonsmessig beror på om vilkårene for å gjøre unntak fra rettigheten er oppfylt. EMK artikkel 8 nr. 2 åpner for å gjøre inngrep når det skjer i «i samsvar med loven», forfølger et av flere legitime «hensyn» angitt i bestemmelsen og er «nødvendig i et demokratisk samfunn». Hvis de tre vilkårene på den annen side ikke er oppfylt, vil kvinnens rett til privatliv være krenket.

5.1.1 Lovskravet

Lovskravet etter EMK er materielt, i motsetning til formelt.¹⁷⁹ Grunnen til dette er at enkelte konvensjonsstaters rettstradisjon i stor grad bygger på «common law», slik at store deler av rettssystemet består av ulovfestet rett.¹⁸⁰ Dette medfører at domstolsskapte regler kan tjene som hjemmel, i tillegg til formell lov. EMD har likevel tolket lovskravet slik at enhver lovhjemmel må være «adequately accessible» og «formulated with sufficient precision to

¹⁷⁶ Aall (2018) s. 115-116.

¹⁷⁷ *Dudgeon mot Storbritannia* [P] 1981, no. 7525/76 avsnitt 40-41. Se også *Norris mot Irland* [P] 1998, no. 10581/83 avsnitt 38.

¹⁷⁸ Aall (2018) s. 217.

¹⁷⁹ *Kafkaris mot Kyrpos* [GC] 2008, no. 21906/04 avsnitt 139.

¹⁸⁰ *Malone mot Storbritannia* [P] 1984, no. 8691/79 avsnitt 66.

enable the citizen to regulate his conduct». ¹⁸¹ I likhet med det norske legalitetsprinsippet er EMKs krav til lovhjemmel ment å verne den enkelte mot vilkårlig myndighetsutøvelse og dermed ivareta hensynet til forutberegnelighet. ¹⁸²

I *Korbely mot Ungarn* la EMD til grunn at den aktuelle hjemmelen var «sufficiently accessible» når den var kunngjort av utenriksdepartementet. ¹⁸³ I *Silver m.fl. mot Storbritannia* var på den annen side enkelte interne instruksjer ikke publisert, og tilfredsstilte dermed ikke tilgjengelighetskravet. ¹⁸⁴ Publisering må etter dette anses å være tilstrekkelig. I denne sammenheng bemerkes det at strl. § 136 a er kunngjort i Norsk Lovtidend og dermed er «adequately accessible». ¹⁸⁵

Det kan likevel stilles spørsmål ved om strl. § 136 a er «formulated with sufficient precision», som følge av ordlyden alene ikke angir alle de handlinger som kan tenkes å være straffbare. Til dette har EMD likevel uttalt at «however clearly drafted a legal provision may be (...) there is an inevitable element of judicial interpretation». ¹⁸⁶ Domstolen har også uttalt at «whilst certainty is highly desirable, it may bring in its train excessive rigidity and the law must be able to keep pace with changing circumstances». ¹⁸⁷ I likhet med det norske legalitetsprinsippet må lovgiver dermed innrømmes en viss vaghet, slik at lovgivningen kan være fleksibel og omfatte nye straffverdige tilfeller. Dette kan tenkes å være tilfellet når det gjelder kvinnens bidrag i hjemmet, som følge av at dette er en ny type bistand til terrororganisasjoner som lovgiver ikke har sett for seg. Etter min mening er det dermed klart at strl. § 136 a også oppfyller EMKs lovskrav.

5.1.2 Krav til legitimt hensyn

Hvorvidt et inngrep i retten til privatliv og familieliv er rettmessig beror videre på om det treffes av hensyn til et legitimt «hensyn», som for eksempel «nasjonal sikkerhet» eller «å forebygge uorden eller kriminalitet», jf. artikkel 8 nr. 2. Av lovens forarbeider fremgår det at det er «viktig å motarbeide terrororganisasjoner» av hensyn til å bekjempe terrorisme og

¹⁸¹ *Silver m.fl. mot Storbritannia* [J] 1983, no. 5947/72 avsnitt 87-88.

¹⁸² Aall (2018) s. 124.

¹⁸³ *Korbely mot Ungarn* [GC] 2008, no. 9174/02 avsnitt 75.

¹⁸⁴ *Silver m.fl. mot Storbritannia* [J] 1983, no. 5947/72 avsnitt 87.

¹⁸⁵ Lov 19. juni 2015 nr. 65 om ikraftsetting av straffeloven 2005 (straffelovens ikraftsettingslov) publisert 19. juni 2015 kl. 15:20. Tilgjengelig på Lovdata, <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2015-06-19-65>.

¹⁸⁶ *Liivik mot Estland* [J] 2009, no. 12157/05 avsnitt 94.

¹⁸⁷ *Kafkaris mot Kyrpos* [GC] 2008, no. 21906/04 avsnitt 141.

forhindre terrorhandlinger.¹⁸⁸ Etter min mening er det dermed klart at strl. § 136 a, og dermed også straff av kvinnen for arbeid i hjemmet, iakttar hensynet til «nasjonal sikkerhet» og «å forebygge uorden eller kriminalitet», jf. artikkel 8 nr. 2.

5.2 Forholdsmessighetsvurderingen

Det tredje og siste unntaksvilkåret er at inngrepet i kvinnens rettigheter etter artikkel 8 må være «necessary in a democratic society».

EMD har lagt til grunn at «the notion of necessity implies that an interference *corresponds to a pressing social need* and, in particular that it is *proportionate to the legitimate aim pursued*» (mine kursiveringer).¹⁸⁹ Domstolens bruk av «and» tilsier at det er tale om toleddet vurdering: Først må det foreligge et presserende samfunnsmessig behov for det aktuelle inngrepet, og for det andre må inngrepet være forholdsmessig i lys av formålet.¹⁹⁰

Det overordnede spørsmålet er om straff av en kvinne gift med en fremmedkriger i en terrororganisasjon, for bidrag i hjemmet utført i terrorkontrollert område, er forholdsmessig i lys av hensynet til nasjonal sikkerhet og terrorbekjempelse.

5.2.1 Er straff av kvinnen egnet til å realisere formålet?

Først må det vurderes om det foreligger et presserende samfunnsmessig behov som tilsier at det må gjennomføres inngrep. Ifølge praksis fra EMD beror dette på om inngrepet kan realisere formålet eller om formålet kan nås ved lempeligere midler.¹⁹¹ Det må dermed vurderes om straff av en kvinne for bidrag i hjemmet utført i et terrorkontrollert område er egnet til å nå formålet om terrorbekjempelse og ivaretagelse av nasjonal sikkerhet.

En viktig måte staten kan nå formålet om terrorbekjempelse og ivaretagelse av nasjonal sikkerhet er å finne gjerningspersonene bak terrorhandlinger, stille dem til ansvar og straffe de.¹⁹² Det samme er i økende grad tilfellet når det gjelder ulike typer forberedende handlinger,

¹⁸⁸ Prop. 131 L (2012-2013) s. 41.

¹⁸⁹ Se *Olsson mot Sverige* [P] 1988, no. 10465/83 og *Silver m.fl. mot Storbritannia* [J] 1983, no. 5947/72 avsnitt 97.

¹⁹⁰ Aall (2018) s. 153.

¹⁹¹ *Arkhestov m.fl. mot Russland* [J] 2014, no. 22089/07 avsnitt 88.

¹⁹² Husabø (2018) s. 22.

slik som for eksempel en kvinnes bidrag i hjemmet i et terrorkontrollert område. Strafferettens pre-aktive funksjon er dermed stadig viktigere, særlig i forbindelse med å forhindre terrorangrep og de enorme skadene et slikt angrep medfører.¹⁹³ Justisdepartementet har eksempelvis vurdert det slik at kriminalisering av kvalifisert deltakelse i terrororganisasjoner er et viktig virkemiddel for å motarbeide slike terrorgrupper, og dermed også terrorhandlinger.¹⁹⁴ Straff av en kvinne for arbeid i hjemmet vil i denne sammenheng svekke den aktuelle terrororganisasjonens evne til å gjennomføre terrorhandlinger, og dermed ivareta hensynet til å bekjempe terrorisme og ivareta hensynet til nasjonal sikkerhet. Det er likevel betenkelig at lovgiver i større grad kriminaliserer handlinger langt unna primærforbrytelsen, særlig i tilfeller hvor dette ikke er begrunnet særskilt. Dette kommer jeg tilbake til under statens skjønnsmargin.

Når det gjelder kriminalisering av deltakelse har lovgiver også lagt vekt på trusselen fremmedkrigere representerer når de kommer tilbake til Norge.¹⁹⁵ Her fremgår det eksempelvis at opphold i Syria kan tenkes å gi økt kompetanse innen krigføring og tenke terskelen for å anvende vold. Høyesterett har i denne sammenheng uttalt at formålet bak strl. § 136 a ikke bare er å forebygge deltakelse og annen støtte til terrororganisasjoner i utlandet, men også «å hindre ekstremistisk vold ved retur til Norge».¹⁹⁶ Idømmelse av fengselsstraff kan dermed tenkes å være individualpreventivt, og dermed redusere faren kvinnen representerer i Norge. Etter min mening vil straff av en kvinne for bidrag i hjemmet være egnet til å nå formålet om terrorbekjempelse og ivaretagelse av nasjonal sikkerhet.

5.2.2 Lempeligst mulig middel

Som nevnt beror nødvendighetsvurderingen blant annet på om formålet kan nås med lempeligere midler.¹⁹⁷ Det må dermed vurderes om mildere reaksjoner enn straff av kvinnen kan tenkes å nå formålet om terrorbekjempelse og ivaretagelse av nasjonal sikkerhet.

¹⁹³ Husabø (2018) s. 23.

¹⁹⁴ Prop. 131 L (2012-2013) s. 41.

¹⁹⁵ Prop. 131 L (2012-2013) s. 12-15.

¹⁹⁶ HR-2016-1422-A avsnitt 16. Husabø (2018) s. 239 mener på den annen side at dette er å trekke forarbeidenes uttalelser noe langt.

¹⁹⁷ *Arkhestov m.fl. mot Russland* [J] 2014, no. 22089/07 avsnitt 88.

Den norske lovgiver har ikke vurdert om det er mulig å nå formålet med lempeligere midler.¹⁹⁸ Etter min mening er det imidlertid neppe grunn til å tro at et mildere inngrep enn straff vil være like egnet til å oppnå formålet om terrorbekjempelse. Administrative sanksjoner vil eksempelvis neppe ha en avskrekkende funksjon, ei heller vil det føre til at gjerningsmennene stilles til ansvar i tilstrekkelig grad. Et viktig poeng i denne sammenheng er at terrorisme, spesielt religiøs terrorisme, er en særlig kompromissløs form for kriminalitet.¹⁹⁹ I møte med en slik trussel bør staten dermed ha anledning til å bruke de strengeste virkemidlene den har til sin disposisjon. Lempeligere midler vil dermed ikke kunne oppnå formålet om å bekjempe terrorisme og ivareta hensynet til nasjonal sikkerhet.

5.2.3 Statens skjønnsmargin

Når det gjelder den konkrete forholdsmessighetsvurderingen har EMD slått fast at medlemsstatene har en viss «margin of appreciation».²⁰⁰ Domstolen har dermed innrømmet statene et visst handlingsrom til å foreta egne verdiavveininger som EMD vil være tilbakeholden med å prøve.²⁰¹

Skjønnsmarginen er begrunnet i at medlemsstatene har ulik sammensetning når det gjelder, historie, kultur og religion, og dermed kan tenkes å avveie konvensjonens rettigheter ulikt. Den er også begrunnet i det såkalte subsidiaritetsprinsippet, som innebærer at det først og fremst er medlemsstatene som er ansvarlige og best egnet til å sørge for etterlevelsen av konvensjonen.²⁰²

Spørsmålet oppgaven må ta stilling til er om det ligger innenfor statens skjønnsmargin å gjøre inngrep i kvinnens rettigheter etter EMK artikkel 8, ved at hun straffes for bidrag i hjemmet, utført i et terrorkontrollert område. Er dette tilfelle vil EMD være tilbakeholden med å prøve statens avveining. Skjønnsmarginens størrelse i det konkrete avhenger av flere momenter oppgaven nå vil ta stilling til.²⁰³

¹⁹⁸ Prop. 131 L (2012-2013) s. 41-42 og s. 86-87.

¹⁹⁹ Sitter (2017) s. 183.

²⁰⁰ *Sunday Times mot Storbritannia* [P] 1979, no. 6538/74 avsnitt 59.

²⁰¹ Aall (2018) s. 154 flg..

²⁰² *Sunday Times mot Storbritannia* [P] 1979, no. 6538/74 avsnitt 59.

²⁰³ Se Sørensen (2004) s. 150-162 og Borvik (2011) s. 576-593 for en grundig gjennomgang av de ulike momentene.

Inngrepets styrke

EMD har lagt til grunn at skjønnsmarginen blant annet avhenger av hvilken rettighet det gjøres inngrep i og på hvilken måte.²⁰⁴ Det vil eksempelvis være mindre rom for å gjøre inngrep i fundamentale rettigheter, som retten til liv og personlig frihet.²⁰⁵ For oppgavens vedkommende er det tale om inngrep i EMK artikkel 8, og EMD har tidligere innvilget en vid skjønnsmargin når det eksempelvis gjelder fordeling av foreldreansvar.²⁰⁶ I *R.K. og A.K. mot Storbritannia* uttaler imidlertid domstolen at «stricter scrutiny is called for in respect of any further limitations».²⁰⁷ Etter min mening tilsier dommen at EMD vil prøve inngripende tiltak svært inngående. Straff av en kvinne for bidrag i hjemmet må i denne sammenheng anses å være et vesentlig mer inngripende tiltak enn for eksempel fordeling av foreldreansvar. Dette tilsier at det ikke er innenfor statens skjønnsmargin å straffe en kvinne for arbeid i hjemmet av hensyn til terrorbekjempelse.

Inngrepets formål

Inngrepets formål har videre stor betydning når det gjelder skjønnsmarginens størrelse. EMD har særlig vært tilbakeholden med å prøve inngrep som er truffet av hensyn til nasjonal sikkerhet, slik som i oppgavens tilfelle.²⁰⁸ Nasjonal sikkerhet er et fundamentalt viktig hensyn, og har kanskje størst betydning i forbindelse med å forhindre terrorangrep. I *Klass m.fl. mot Tyskland* la eksempelvis EMD til grunn at demokratiske samfunn i dag er truet av «highly sophisticated forms of espionage and terrorism», og som følge av dette må ha en viss anledning til å iverksette tiltak for å forhindre slike angrep.²⁰⁹ I samme sak aksepterte domstolen utstrakt bruk av hemmelig avlytting for å avverge et nært faretruende terrorangrep.²¹⁰

Det kan likevel stilles spørsmål ved om kriminalisering av en kvinnes arbeid i hjemmet bør anses å være innenfor statens skjønnsmargin, utelukkende fordi inngrepet gjennomføres av hensyn til nasjonal sikkerhet. Fordi nasjonal sikkerhet er så fundamentalt viktig i samfunnet vil det eksempelvis alltid være en risiko for at tiltak i denne sammenheng går på bekostning

²⁰⁴ *Pretty mot Storbritannia* [J] 2002, no. 2346/02 avsnitt 70. Se også Aall (2018) s. 155-156.

²⁰⁵ Aall (2018) s. 156.

²⁰⁶ *R.K. og A.K. mot Storbritannia* [J] 2008, no. 38000/05 avsnitt 34.

²⁰⁷ *R.K. og A.K. mot Storbritannia* [J] 2008, no. 38000/05 avsnitt 34.

²⁰⁸ *Leander mot Sverige* [J] 1987, no. 9248/81 avsnitt 59 og 67.

²⁰⁹ *Klass m.fl. mot Tyskland* [P] 1978, no. 5029/71 avsnitt 48.

²¹⁰ *Klass m.fl. mot Tyskland* [P] 1978, no. 5029/71 avsnitt 48.

av andre grunnleggende verdier i rettsstaten. EMD har eksempelvis uttalt at det må avgrenses mot tiltak som kan tenkes å undergrave eller i ytterste konsekvens ødelegge demokratiet.²¹¹ Domstolen aksepterte eksempelvis ikke tidsubestemt frihetsberøvelse uten dom i *A m.fl. mot Storbritannia*, til tross for at det aktuelle inngrepet ble truffet av hensyn til terrorbekjempelse i etterkant av angrepene 11. september 2001.²¹² Dommen må etter min mening forstås slik at EMD kan tenkes å prøve alvorlige inngrep mer inngående, selv om de er truffet av hensyn til nasjonal sikkerhet. Dette tilsier at det ikke er innenfor statens skjønnsmargin å straffe en kvinne for bidrag i hjemmet av hensyn til å bekjempe terror.

Nasjonale beslutningsprosesser

EMD har også vektlagt grundigheten av nasjonale beslutningsprosesser når det gjelder vurderingen av skjønnsmarginens størrelse.²¹³ I *Animal Defenders International mot Storbritannia* uttalte eksempelvis domstolen at «the quality of the parliamentary and judicial review of the necessity of the measures is of particular importance» når det gjelder forholdsmessighetsvurderingen og statenes skjønnsmargin.²¹⁴ EMD vil dermed prøve en svak vurdering mer inngående enn en grundig vurdering.

Den norske lovgiver vurderte til en viss grad menneskerettighetenes betydning i forbindelse med Prop. 131 L (2012-2013), men drøftelsen er generell og lite konkret.²¹⁵ Av forarbeidene fremgår det som nevnt at deltakerbegrepet er svært vidtfavnende og kan tenkes å omfatte sivile bidrag, men når det gjelder mulige avgrensninger har lovgiver kun vurdert «humanitær støtte til sivile».²¹⁶ Lovgiver har eksempelvis ikke vurdert avgrensninger i forbindelse med sivile bidrag, herunder arbeid i hjemmet. Dette er særlig betenkelig i lys av at lovgiver knytter straffansvar til handlinger som befinner seg noe langt unna primærforbrytelsen, altså terrorhandlingen. Den norske lovgiver har dermed ikke vurdert hvorvidt det er forholdsmessig å straffe en kvinne av hensyn til å bekjempe terror.

²¹¹ *Klass m.fl. mot Tyskland* [P] 1978, no. 5029/71 avsnitt 49.

²¹² *A m.fl. mot Storbritannia* [GC] 2009, no. 3455/05 avsnitt 173 flg. Domstolen uttalelser her er knyttet til derogasjon etter artikkel 15, men må anses å være overførbart til inngrep som begrunnes i nasjonal sikkerhet.

²¹³ Sørensen (2004) s. 160-162.

²¹⁴ *Animal Defenders International mot Storbritannia* [GC] 2013, no. 48876/08 avsnitt 108.

²¹⁵ Prop. 131 L (2012-2013) s. 37-38, jf. s. 18-19. Husabø (2018) s. 308 mener også at lovgivers behandling av menneskerettighetene er generell og svak på flere punkter.

²¹⁶ Prop. 131 L (2012-2013) s. 87.

Det er i tillegg god grunn til å stille spørsmål ved om tingrettens vurdering av kvinnens bidrag i hjemmet i TOSLO-2018-136259 er tilstrekkelig «sufficient», slik EMD krever av medlemsstatene.²¹⁷ Etter min mening er tingrettens analyse begrenset til de argumenter som taler for at slike bidrag omfattes av deltakelsesalternativet.²¹⁸ Domstolen behandler eksempelvis ikke betydningen av EMK artikkel 8, herunder om hensynet til terrorbekjempelse og nasjonal sikkerhet veier så tungt at det kan begrunne straff av en kvinne for bidrag i hjemmet. Tingretten vurderer heller ikke betydningen av kvinnens plikt til å ta vare på barna sine når domstolen legger til grunn at det å «sikre at det blir født en ny generasjon jihadister» omfattes av deltakerbegrepet.²¹⁹ Etter min mening tilsier svakhetene ved tingrettens vurdering at skjønnsmarginen snevres nokså markant inn.

Det er dermed mye som kan tale for at det ikke er innenfor statens skjønnsmargin å gjøre inngrep i kvinnens rettigheter etter EMK artikkel 8 ved at hun straffes for bidrag i hjemmet utført i et terrorkontrollert område.

5.3 Konklusjon

Ved avgjørende ved om straff for bidrag i hjemmet innebærer en krenkelse av kvinnens vern etter EMK artikkel 8, er om inngrepet er forholdsmessig i lys av hensynet til nasjonal sikkerhet og terrorbekjempelse. Det er i denne sammenheng opp til medlemsstatene å begrunne at det aktuelle inngrepet er forholdsmessig. De begrunnelser som foreligger i denne saken er etter min mening svak på flere punkter, og adresserer ikke det konkrete inngrepet i tilstrekkelig grad. Fraværet av en grundig vurdering av hvorvidt straff av en kvinne for bidrag i hjemmet er forholdsmessighet, tilsier etter min mening at inngrepet som sådant ikke er forholdsmessig. Det kan dermed tenkes at idømmelse av straff for arbeid i hjemmet i et terrorkontrollert område vil medføre en krenkelse av kvinnens rettigheter ved EMK artikkel 8. For å unngå «motstrid» mellom norsk internlovgivning og EMK bør strl. § 136 a etter min mening dermed tolkes innskrenkende i slike tilfeller, jf. mrl. § 3, jf. § 2.

²¹⁷ *Idalov mot Russland* [GC] 2012, no. 582603 avsnitt 140. EMD regner også lavere nasjonale domstoler som en del av «national authorities» når det gjelder skjønnsmarginen, se *A m.fl. mot Storbritannia* [GC] 2009, no. 3455/05 avsnitt 174.

²¹⁸ TOSLO-2018-136259 s. 15-16.

²¹⁹ TOSLO-2018-136259 s. 15.

6 Gir EMK artikkel 12 ytterligere vern?

Av EMK artikkel 12 fremgår det at «menn og kvinner i gifteferdig alder har rett til å gifte seg og til å stifte familie, i samsvar med de nasjonale lover som regulerer utøvelsen av denne rettighet». Bestemmelsen supplerer EMK artikkel 8 om retten til respekt for privatliv og familieliv. Mens artikkel 8 verner om det etablerte familielivet, verner artikkel 12 om retten til å etablere et familieliv i form av ekteskap mellom mann og kvinne.²²⁰

En kvinnes rett til å gifte seg med en mann som er fremmedkriger i en terrororganisasjon er dermed klart vernet av artikkel 12. Når det gjelder adgangen til å gjøre inngrep, inneholder ikke artikkel 12 de tradisjonelle unntaksvilkårene som fremgår av for eksempel artikkel 8 nr. 2. Det er likevel klart at ordlyden «i samsvar med de nasjonale lover som regulerer utøvelsen av denne rettighet» må tolkes slik at konvensjonsstatene har en alminnelig adgang til å begrense utøvelsen av rettigheten til en viss grad.²²¹ Ifølge praksis fra EMD må det likevel avgrenses mot inngrep som fører til at «the very essence of the right is impaired».²²² Vurderingen må anses å ha visse likhetstrekk med forholdsmessighetsvurdering etter for eksempel EMK artikkel 8 nr. 2. Domstolen anvender imidlertid ikke kriteriene knyttet til «necessity» eller «pressing social need», vurderingen beror på om inngrepet er «arbitrary» eller «disproportionate».²²³ Det er i tillegg klart at de alminnelige unntaksvilkårene knyttet til nasjonal lovhjemmel og legitimt formål må innfortolkes.²²⁴

Som det fremgår av oppgavens punkt 4.3.1 er det klart at strl. § 136 a oppfyller kravet om nasjonal lovhjemmel hva gjelder tilgjengelighet og presisjon. I tillegg er det klart at hensynet til nasjonal sikkerhet og terrorbekjempelse er legitime formål.

Spørsmålet er om trussel om straff for å gifte seg med en fremmedkriger fører til at «the very essence of the right is impaired».

Som nevnt i oppgavens punkt 4.3.2 er konvensjonsstatene innvilget en viss skjønnsmargin når det gjelder vurderingen av om et inngrep er forholdsmessig. Det må likevel avgrenses mot

²²⁰ Aall (2018) s. 231. Bestemmelsens ordlyd avgrenser på den annen side klart mot likekjønnet ekteskap.

²²¹ *Christine Goodwin mot Storbritannia* [GC] 2002, no. 28957/95 avsnitt 97-104.

²²² *Rees mot Storbritannia* [P] 1986, no. 9532/81 avsnitt 50.

²²³ *Frasik mot Polen* [J] 2010, no. 22933/02 avsnitt 90.

²²⁴ *Frasik mot Polen* [J] 2010, no. 22933/02 avsnitt 88-93.

inngrep som i realiteten ikke gjør det mulig å benytte seg av retten til å gifte seg.²²⁵ EMD har i denne sammenheng uttalt at medlemsstatene har en viss anledning til å legge prosessuelle og materielle begrensninger på retten til å gifte seg når det for eksempel gjelder mindreårige eller personer uten rettslige handleevne, eller personer som allerede er gift.²²⁶ I tillegg har EMD innrømmet statene et visst handlerom av hensyn til å forhindre kriminalitet og uorden.²²⁷

Som nevnt tidligere i oppgavens punkt 3.3.1 kan det tenkes at kvinner som gifter seg med fremmedkrigere vil bidra til å opprettholde terrororganisasjoner som IS på en rekke ulike måter. Det kan dermed hevdes at medlemsstatene til en viss grad bør ha anledning til å forby inngåelsen av slike ekteskap av hensyn til nasjonal sikkerhet og terrorbekjempelse.

Forholdsmessigheten av et slikt inngrep kan tenkes å bero på tiltakets lengde og hvor bredt det favner, i tillegg til hvor akutt eller alvorlig faresituasjon er. I *Frasik mot Polen* la EMD eksempelvis til grunn at det ikke var forholdsmessig å nekte en fange å gifte seg som følge av at den aktuelle kvinnen da ble fritatt fra å vitne mot ham.²²⁸ De nasjonale myndighetene anførte at klageren kunne gifte seg et år senere når dommen var rettskraftig, men dette ble ikke hørt av domstolen.

Kriminaliseringen av ekteskap mellom en kvinne og en fremmedkriger er på den annen side et mye større inngrep enn det som var tilfellet i *Frasik mot Polen*. Dette taler sterkt for at en slik kriminalisering er uforholdsmessig. Det kan neppe ilegges særlig vekt at det er fare for alvorlig kriminalitet, som følge av at straffetrusselen i realiteten uthuler kvinnens rett til fritt å velge hvem hun vil gifte seg med. Det er dermed klart at kriminalisering av ekteskap mellom en kvinne og en fremmedkriger «impairs the very essence of the right».

²²⁵ *Frasik mot Polen* [J] 2010, no. 22933/02 avsnitt 88.

²²⁶ *Frasik mot Polen* [J] 2010, no. 22933/02 avsnitt 89.

²²⁷ *Frasik mot Polen* [J] 2010, no. 22933/02 avsnitt 93.

²²⁸ *Frasik mot Polen* [J] 2010, no. 22933/02 avsnitt 96.

7 Kort om forsett

Formålet med denne fremstillingen er kort å gjøre rede for betydningen av skyldkravet når det gjelder straffansvar for en hjemmeværende kvinne for bidrag i hjemmet. Oppgaven forutsetter i denne sammenheng at en kvinnes bidrag i hjemmet er omfattet av handlingsalternativet «deltar i» og dermed ikke tolkes innskrenkende i lys av EMK artikkel 8 og 12.

Skyldkravet for overtredelse av strl. § 136 a er forsett, jf. §§ 21 og 22. Av forarbeidene fremgår det at skyldkravet innebærer at den som deltar, «må utvise forsett med hensyn til alle straffbarhetsbetingelsene, det vil deltakelsen i organisasjonen, at organisasjonen er en terrororganisasjon, og at den har tatt skritt for å realisere formålet med ulovlige midler».²²⁹ Lovgiver har på den annen side unnlatt å kreve at deltakeren har et særlig «terrorforsett», som følge av at dette ble ansett «overflødig».²³⁰

Når det gjelder oppgavens problemstilling innebærer dette at kvinnen for det første må ha forsett om at terrorgruppen ektemannen er fremmedkriger i, oppfyller lovens strukturelle krav, jf. oppgavens punkt 2.2.2. Forsettkravet vil eksempelvis ikke være oppfylt dersom kvinnen tror ektemannen er fremmedkriger på egenhånd eller kun samarbeider med én annen person.²³¹ For det andre må kvinnen utvise forsett når det gjelder det som gjør gruppen til en terrororganisasjon. Kvinnen må dermed ha forsett om at gruppens hovedformål er å begå terrorhandlinger, eller at dette utgjør en vesentlig del av gruppens aktivitet, jf. oppgavens punkt 2.2.4 og 2.2.5.

Kvinnen må også ha forsett om at organisasjonen har «tatt skritt for å realisere formålet med ulovlige midler». Dette vilkåret får imidlertid kun selvstendig betydning når kvinnens forsett om *terrororganisasjonen* bygger på gruppens hovedformål.²³² Vet hun på den annen side at organisasjonen har utført terrorhandlinger, vet hun også om at gruppen har tatt ulovlige skritt.

Når det gjelder handlingsalternativet «deltar i» må kvinnen ha forsett om at hennes bidrag i hjemmet bidrar til å opprettholde terrororganisasjonen. Dette vil normalt måtte anses oppfylt hvis kvinnen gifter seg og oppholder seg frivillig i det terrorkontrollerte området. Blir en

²²⁹ Prop. 131 L (2012-2013) s. 42.

²³⁰ Prop. 131 L (2012-2013) s. 42.

²³¹ Husabø (2018) s. 252.

²³² Husabø (2018) s. 252.

kvinne tatt med til et slikt område mot sin vilje vil hun på den annen side ikke ha utvist det nødvendige forsett.²³³

²³³ Dette var eksempelvis tilfellet i LB-2018-16491, hvor tiltalte hadde tatt med seg familien til Syria.

8 Avsluttende bemerkninger

Terrorisme utgjør en stor trussel mot demokratiet og samfunnssikkerheten, og det er dermed viktig å bekjempe slike trusler. Strl. § 136 a har vært viktig i denne sammenheng, blant annet som følge av at den har gitt påtalemyndigheten mulighet til å straffeforfølge ulike typer deltakelse, som ellers ikke kunne vært gjenstand for straffeforfølgelse.²³⁴ I lys av legalitetsprinsippet er det likevel betenkelig at lovgiver har valgt en ordlyd som er vag, og har uklare rammer. Lovgiver har riktignok forsøkt å begrense bestemmelsens rekkevidde ved å oppstille et krav om kvalifisert deltakelse, men kravet har etter min mening ikke vært tilstrekkelig når det gjelder å avgrense mot tilfeller som ikke er straffverdige. TOSLO-2018-136259 er illustrerende i denne sammenheng, hvor tingretten uten en særlig grundig analyse legger til grunn at det å reise til et ISIL-kontrollert område og der gifte seg med en fremmedkriger i en terrororganisasjon, utgjør kvalifisert deltakelse etter strl. § 136 a.

Etter min mening er det svært betenkelig at domstolen ikke tar stilling til betydningen av EMK artikkel 8 og 12 i forbindelse med tolkningen av strl. § 136 a. EMK er helt sentral i den norske rettsstaten, og en viktig rettskildefaktor når det gjelder tolkningen av gjerningsbeskrivelser med en side til menneskerettighetene. Når tingretten unnlater å ta stilling til grunnleggende menneskerettigheter i forbindelse med iretteføring av terrormistenkte, er det etter min mening grunn til å stille spørsmål ved om terrorlovgivningen har blitt for vidtfavnende. Med dette som bakgrunn blir det interessant å følge iretteføringen av IS-kvinnen som ble hentet hjem i januar, og hvorvidt dommen blir anket.²³⁵ Blir dette tilfellet, kan det tenkes at Høyesterett vil bidra til viktig rettsavklaring når det gjelder i hvilken grad bidrag i hjemmet omfattes av strl. § 136 a.

²³⁴ Glent (2019) s. 241.

²³⁵ Afshin Ismaeli og Tor Arne Andreassen, «Norge gjør helomvending. Henter hjem IS-siktet norsk kvinne og hennes syke 5-åring.», Aftenposten, 14. januar 2020, <https://www.aftenposten.no/verden/i/70Mbp3/norge-gjoer-helomvending-henter-hjem-is-siktet-norsk-kvinne-og-hennes> (lest 2. desember 2020).

Litteraturliste

Norsk lover

Lov 19. juni 2015 nr. 65 om ikraftsetting av straffeloven 2005 (straffelovens ikraftsettingslov)

Lov 21. juni 2013 nr. 85 om endringer i straffeloven 1902 og straffeloven 2005 mv.
(forberedelse av terror m.m.)

Lov 7 mars 2008 nr. 5 om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpene og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet)

Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven)

Lov 28. juni 2002 nr. 54 om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot terrorisme – gjennomføring av FN-konvensjonen 9. desember 1999 om bekjempelse av finansiering av terrorisme og FN Sikkerhetsråds resolusjon 1372 28. september 2001)

Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)

Lov 22. mai 1902 nr. 10 om Almindelig borgerlig straffelov (straffeloven)

Lov 17. mai 1814 Kongerikets Norges Grunnlov

Forarbeider

NOU 2020:4 Straffelovrådets utredning nr. 1: Kriminalisering av deltakelse i og rekruttering til kriminelle grupper.

Prop. 131 L (2012-2013) Endringer i straffeloven 1902 og straffeloven 2005 mv.
(forberedelse av terror m.m.)

Innst. 442 L (2012-2013) Innstilling fra justiskomiteen om endringer i straffeloven 1902 og straffeloven 2005 mv. (forberedelse av terror m.m.)

Dok. nr. 16 (2011-2012) Rapport fra Menneskerettighetsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven 19. desember 2011

Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv.
(skjerpene og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet)

Ot.prp. nr. 62 (2002-2004) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv.
(lovtiltak mot organisert kriminalitet og menneskehandel, gjengangerstraff mv.)

Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv.
(lovtiltak mot terrorisme – gjennomføring av FN-konvensjonen 9. desember 1999 om bekjempelse av finansiering av terrorisme og FNs sikkerhetsråds resolusjon 1373 28. september 2001

NOU 1983: 57 Straffelovgivningen under omforming Straffelovkomisjonens delutredning I

Konvensjoner

United Nations Convention against Transnational Organized Crime, New York, 15 November 2000 (entered into force 29 September 2003) 2225 UNTS 209. (FNs konvensjonen om grenseoverskridende organisert kriminalitet).

International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism, New York, 9 December 1999 (entered into force 25 May 2001) 2187 UNTS 197.
(Terrorfinansieringskonvensjonen).

International Covenant on Civil and Political Rights, New York, 16 December 1996 (entered into force 23 March 1976). (FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter).

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Roma, 4 November 1950 (entered into force 3 September 1953). (Den europeiske menneskerettskonvensjonen).

Internasjonale rettskilder

Council Framework Decision (2002/475/JHA) av 13. juni 2002 on combating terrorism, OJ 2002 L 164/3. (EUs rammebeslutning mot terror).

United Nations Security Council resolution 1373 (2001).

Norsk rettspraksis

HR-2018-1650-A

HR-2016-1422-A

Rt. 2012 s. 313

Rt. 2010 s. 466

Rt. 2008 s. 1491

Rt. 2007 s. 1559

Rt. 2007 s. 744

Rt. 2005 s. 833

Rt. 2005 s. 1628

Rt. 2003 s. 593

Rt. 2001 s. 1379

Rt. 2000 s. 646

Rt. 1997 s. 1821

Rt. 1979 s. 1492.

Rt. 1975 s. 220

Rt. 1972 s. 243

LB-2018-16491

LB-2017-84014

LB-2016-150638

LB-2015-108037

TOSLO-2018-136259

TOSLO-2015-47166

TOSLO-2015-175034

Praksis fra EMD

Paradiso og Campanelli mot Italia [GC], ECHR:2017:0124JUD002535812.

Arkhestov m.fl. mot Russland [J], ECHR:2014:0116JUD002208907.

Animal Defenders International mot Storbritannia [GC], ECHR:2013:0422JUD004887608.

Idalov mot Russland [GC], ECHR:2012:0522JUD000582603.

V.C. mot Slovakia [J], ECHR:2011:1108JUD001896807.

Frasik mot Polen [J], ECHR:2010:0105JUD002293302.

Liivik mot Estland [J], ECHR:2009:0625JUD001215705.

A m.fl. mot Storbritannia [GC], ECHR:2009:0219JUD000345505.

R.K. og A.K. mot Storbritannia [J], ECHR:2008:0930JUD003800005.

Korbely mot Ungarn [GC], ECHR:2008:0919JUD000917402.

Kafkaris mot Kypros [GC], ECHR:2008:0212JUD002190604.

Pretty mot Storbritannia [J], ECHR:2002:0429JUD000234602.

Christine Goodwin mot Storbritannia [GC], ECHR:2002:0711JUD002895795.

Cantoni mot Frankrike [J], ECHR:1996:1115JUD001786291.

S.W. mot Storbritannia [J], ECHR:1995:1122JUD002016692.

Norris mot Irland [P], ECHR:1988:1026JUD001058183.

Olsson mot Sverige [P], ECHR:1988:0324JUD001046583.

Leander mot Sverige [J], ECHR:1987:0326JUD000924881.

Rees mot Storbritannia [P], ECHR:1986:1017JUD000953281.

Malone mot Storbritannia [P], ECHR:1984:0802JUD000869179.

Silver m.fl. mot Storbritannia [J], ECHR:1983:0325JUD000594772.

Dudgeon mot Storbritannia [P], ECHR:1981:1022JUD000752576.

Marckx mot Belgia [P], ECHR:1979:0613JUD000683374.

Sunday Times mot Storbritannia [P], ECHR:1979:0426JUD000653874.

Klass m.fl. mot Tyskland [P], ECHR:1978:0906JUD000502971.

Litteratur

Aall, Jørgen, *Rettsstat og menneskerettigheter*, 5. utgave, Fagbokforlaget 2018.

Afshin Ismaeli og Tor Arne Andreassen, «Norge gjør helomvending. Henter hjem IS-siktet norsk kvinne og hennes syke 5-åring.», *Aftenposten*, 14. januar 2020, <https://www.aftenposten.no/verden/i/70Mbp3/norge-gjoer-helomvending-henter-hjem-is-siktet-norsk-kvinne-og-hennes>, (lest 31. august 2020).

Andenæs, Johs., Georg Fredrik Rieber-Mohn og Knut Erik Sæther, *Alminnelig strafferett*, 6 utgave, Universitetsforlaget 2016.

Andenæs, Johs., *Rettskildelære*, 2. utgave, M.H. Andenæs 2009.

Bergo, Knut, «Tolking og anvendelse av lov, forskrift og forarbeider», i Alf Petter Høgberg og Jørn Øyrehagen Sunde (red.), *Juridisk metode og tenkemåte*, Universitetsforlaget 2019, s. 175-235.

Borvik, Bjørnar, «Nasjonal skjønnsmargin etter EMK – replikk til Jens Edvin A. Skoghøy», *Lov og Rett* 2011, s. 575-595.

Christine Svendsen og Mohammed Alayoubi, «Hvilken rolle hadde IS-kvinnene egentlig?», *NRK*, 26. januar 2020, https://www.nrk.no/norge/xl/mor_-kone_-kriger-1.14854290, (lest 19. august 2020).

Frøberg, Thomas, «Nyere praksis om det strafferettslige legalitetsprinsippet», *Jussens Venner* 2015 vol. 50, s. 46-71.

Frøberg, Thomas, *Alminnelig strafferett i et nøtteskall*, Gyldendal 2016.

Glent, Jan F., «ISIL-fremmedkrigere i et strafferettslig perspektiv», i *Straff og Frihet: Til vern om den liberale rettsstaten*. Festskrift til Tor-Aksel Busch 2019, s. 235-256.

Gröning, Linda, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen, *Frihet, forbrytelse og straff: En systematisk fremstilling av norsk strafferett*, 2. utgave, Fagbokforlaget 2019.

Husabø, Erling Johannes, *Terrorisme i norsk strafferett: Ein analyse av straffelova kapittel 18*, Fagbokforlaget 2018.

Husabø, Erling Johannes og Ingvild Bruce, *Fighting terrorism through multilevel criminal legislation: Security Council Resolution 1373, the EU framework decision on combating terrorism and their implementation in Nordic, Dutch and German criminal law*, Nijhoff 2009.

Høgberg, Alf Petter og Jørn Øyrehagen Sunde (red.), *Juridisk metode og tenkemåte*, Universitetsforlaget 2019.

Høgberg, Alf Petter, «Domstolspraksis som rettskildefaktor», i Alf Petter Høgberg og Jørn Øyrehagen Sunde (red.), *Juridisk metode og tenkemåte*, Universitetsforlaget 2019, s. 259-290.

Høgberg, Alf Petter og og Benedikte Moltumyr Høgberg, «Grunnloven som rettskildefaktor», i Alf Petter Høgberg og Jørn Øyrehagen Sunde (red.), *Juridisk metode og tenkemåte*, Universitetsforlaget 2019, s. 259-290.

Jacobsen, Jørn, «Det strafferettslige lovskravet i et metodeperspektiv», i Alf Petter Høgberg og Jørn Øyrehagen Sunde (red.), *Juridisk metode og tenkemåte*, Universitetsforlaget 2019, s. 527-558.

Knoph, Ragnar, Harald Irgens-Jensen og Mads Andenæs, *Knophs oversikt over Norges rett*, 15. utgave, Universitetsforlaget 2019.

Nygaard, Nils, *Rettsgrunnlag og standpunkt*, 2. utgave, Universitetsforlaget 2004.

PST, «Trusselvurdering 2013», PST 9. april 2013, <https://www.pst.no/globalassets/artikler/trusselvurderinger/trusselvurdering-2013.pdf>, (lest 31.08.2020).

Sitter, Nikolai, *Terrorismens Historie. Attentat og terrorbekjempelse fra Bakunin til IS*, 1. utgave, Dreyers Forlag 2017.

Solheim, Stig H., «Rettsanvendelsesprosessen på EMK-rettens område», i Alf Petter Høgberg og Jørn Øyrehagen Sunde (red.), *Juridisk metode og tenkemåte*, Universitetsforlaget 2019, s. 360-384.

Strand, Vibeke Blaker og Kjetil Mujezinovic Larsen, *Menneskerettigheter i et nøtteskall*, Gyldendal 2015.

Strømmen, Ester E.J., «Kjønn og fremmedkrigere: Jihaderbruder og kvinnelig agens i IS», i Anna Anderson, Sofie A. E. Hagestøl og Anne Christine Lie (red.), *Fremmedkrigere - forebygging, straffeforfølgning og rehabilitering i Skandinavia*, Gyldendal 2018, s. 377-405.

Sørensen, Christian Børge, «Læren om statens skjønnsmargin etter EMK og betydningen for norsk domstolskontroll med forvaltningen», *Tidsskrift for Rettsvitenskap* 2004, s. 134-196.